

TANULMÁNYOK

SZABÓ MIKLÓS

A M. KIR. 2. HONVÉD REPÜLŐDANDÁR HARCI ALKALMAZÁSA 1943-BAN

Az 1942. október 1-vel életbe lépett 1942/43. évi szervezési intézkedés¹ alapján a hajózó állomány — a fokozódó háborús igénynek megfelelően — 470-ről 690-re duzadt, s a légierő sorlegénységének létszáma is 33%-os növekedést mutatott (20 082 fő). Ennek a tekintélyes gyarapodásnak az a magyarázata, hogy a fokozatosan (1943-ra) végrehajtandó hadrendfejlesztés repülőhajózó és repülő földi szakképzettségű személyi szükségletének második részletét mint rendszeresített állományt állították be a szervezési intézkedésbe.

Az új hadrendben összesen 769 géppel számoltak, amiből 327 volt hadi (75 közel- és 14 távfelderítő, 132 vadász-, 98 bombázó- és 8 futár-) 408 gyakorló és iskola-, valamint 23 szállító, 11 pedig tantermi repülőgép. Ez a szervezési intézkedés tehát ismét nem hozott alapvető változást a légierő minőségi helyzetében.²

Az új hadrendben a vadászszázadok száma négyvel, a bombázóké eggyel nőtt, míg a felderítőké kettővel csökkent. Ezek a számok 66, illetve 20%-os növekedést, valamint 30%-os csökkenést jelentettek, de valójában mégsem voltak jelentősek, hiszen a világháború viharában lényegtelen volt, hogy egy ország hat, vagy tíz vadász-, öt, vagy hat bombázó-, hat, vagy négy felderítőszázaddal rendelkezik-e?! Ez azonban *pillanatnyilag* nem okozott gondot, hiszen még nem foszlott teljesen szét a győzelem reménye. A magyar csapatok Don-menti jelenléte, a német erők sztálingrádi utcai harcai még elhithették azokkal, akik így akartak látni, hogy a Vörös Hadsereg valóban nem lesz képes megismételni az egy évvel korábbi, Moszkva alatti sikerét.

A valóságban azonban jóval többre lett volna szükség! Ez tűnik ki ugyanis abból a kérésből is, amit 1942 novemberben a 2. hadsereget megszemlélő honvédelmi miniszterhez, Nagy Vilmos vezérezeredhez intéztek az illetékesek.³ Ennek az volt a lényege, hogy a Donnál harcoló magyar seregettest 4—4 vadász- és bombázó-, 2—2 zuhánóbombázó- és szállító-, valamint 1—1 közel- és távfelderítő repülőszázadra tart igényt. Ez azt jelentette, hogy az új hadrend vadászszázadainak 40, bombázóinak 100, közelfelderítő alegységeinek 25, távfelderítő századainak pedig 50%-át igényelték háborús alkalmazásra.

A kint levők megítélése szerint az általuk kért kötelékek személyzete otthon rendelkezésre állt, a repülő szakanyagok zömét pedig a német szövetségestől várták. Ennek a kérésnek a teljesítését legkésőbb 1943 tavaszára kérték—ekkor még nem sejtették a januári katasztrófát —, mivel a létszámhiányt „eddig is vérrel kellett megfi-

¹ Hadtörténelmi Levéltár, Honvédelmi Minisztérium Elnöki (a továbbiakban: HL HM Eln.) I.a. — 1942/42 000.

² Uo.

³ HL. Vezérkarfőnökség (a továbbiakban: Vkf.) Eln. I. — 1942/5848.

zetni. Ma a hds. légi téren az ellenségnek van kiszolgáltatva, amely egyre tevékenyebb” — mutattak rá a repülődandárnál. A vezérkar hadművelleti osztálya azonban úgy ítélte meg a helyzetet, hogy ekkora állományt 1943-ban nem tudnak biztosítani, illetve ha ezt tennék, a hátsóországban minden kiképzés megszűnne. A repülőkötelékek visszatartásának — akárcsak a páncélosokénak — valódi oka azonban a Romániával szembeni állandó készenlét biztosítása volt.

Így egyelőre a hadműveleti területen kint maradt maroknyi erőnek kellett megoldania a legszükségesebb feladatokat. Különösen a Messerschmitt „Me—109 F—4”-ekre átképzés alatt álló, Bánlaky György rep. főhadnagy parancsnoksága alatt tevékenykedő kötelékre hárult sok, hiszen német repülőosztályba beosztva, azokkal azonos megítélés alapján alkalmazták őket vadászbombázó, bombázó, vagy kísérési feladattal.⁴ Ezek során egészen Sztálingrád körzetéig — tehát a 2. magyar hadsereg sávján jóval kívül — alkalmazták a magyar vadászokat.

A Volga partján azonban döntő események érlelődtek! 1942. november 18-án befejeződött a sztálingrádi védelmi hadművellet, miközben megteremtődtek az ellentámadás feltételei. Így másnap megkezdődött a sztálingrádi ellentámadás. Ezek az események, amelyek rövidesen döntő kihatásúaknak bizonyultak a 2. magyar hadsereg sorsára is, nem kerültek el a szakemberek figyelmét sem. A „Magyar Szárnyak” c. szaklapban már december közepén felmerült — a november 28. és december 10. közötti események értékelése alapján — a magyar erők elleni közeli hadművellet lehetősége: „a voronyezsi Don-szakasszal szemben a német és magyar közelfelderítés nagyobb ellenséges mozgást észlel napokon át. *Valószínű itt is a támadás* (kiemelés tőlem — Sz. M.), de megtévesztő célzata is lehet”⁵ — vélte a szakértő.

A nagyobb mozgásból, a fokozódó vasúti forgalomból, a frontközeli hadirepülőterek megszállásából, a légvédelem aktivizálódásából a távolfelderítők is hasonló következtetést vontak le. „S ezek a tünetek igen jól észlelhetők december folyamán is. Davidovkánál, a Dontól körülbelül 15—20 kilométerre napok alatt népes repülőter nő ki a semmiből. Ezek voltak a januári offenzíva csalhatatlan előjelei.”⁶ — emlékezik vissza az egyik pilóta.

Kovács Gyula vezérőrnagy, a 2. hadsereg vezérkari főnöke már sokkal ellentmondásosabban ítélte meg a helyzetet. A Sodenstern gyalogsági tábornoknál, a „B” hadseregcsoport vezérkari főnökénél 1942. december 24-én tett látogatásakor ugyanis annak a véleményének adott kifejezést, hogy „a magyar hads. előtt ez idő szerint sehol nem várok nagyobb szabású elg. tád-t. Azzal számolok, hogy az elg. esetleges tád-ai a jelenleg előttünk álló erőkből összevont harccsoporttal erőlekötés, megtévesztés céljából lesznek végrehajtva. A jelek szerint ilyen vállalkozások Szvoboda és attól DK-re, valamint a Jariv-i (urivi — Sz. M.) hídfőben a legvalószínűbbek.”⁷

Nos, Kovács vezérőrnagy — legalább is területileg — rendkívül jól ítélte meg az ellenség várható tevékenységét. A Legfelsőbb Főparancsnokság Főhadiszállása ugyanis alig három napja szabta feladatul Golikov altábornagy Voronyezsi Frontjának, hogy zúzza szét az Osztrogozsszk, Kamenka, Rosszos körzetében levő ellenséget, majd tisztítsa meg a liszki—kantyemirovkai vasútvonalat.⁸ Abban viszont súlyosat tévedett a magyar vezérkari főnök, hogy csak megtévesztő támadást várt. S ha valóban így vélte, akkor nem érhető, miért nyilatkozott ugyanekkor úgy is, hogy „A magyar hds-nek tehát a közeljövőben kemény harcra kell felkészülni.”⁹

Ez az ellentmondásosság a magyar politikai és katonai vezetést is jellemezte.

4 Winkler László: A Bf. 109. vadászgép magyar használatban. (Kézirat) 1. o.

5 Magyar Szárnyak, 1942/24. sz. 6. o.

6 Péterdi A. János: A m. kir. honvéd önálló távolfelderítő osztály története. II. rész. (1942. október—1944. szeptember). Magyar Szárnyak (Oshawa—Canada) (a továbbiakban: KMSZ) 1979/8. sz. 41. o.

7 Dr. Horváth Miklós: A 2. magyar hadsereg megsemmisülése a Donnál. Bp., 1958. 118. o.

8 A második világháború története 1939—1945. Bp., 1978. VI. k. 167. o.

9 Dr. Horváth: ... i. m. 120. o.

A rádió 1942 karácsonyi portugál adásában ugyanis ifjú Horthy Miklós, a bátyja halála után hazahívott volt brazíliai követ már arról panaszkodott, hogy „egy kis nemzet nem mindig lehet ura saját sorsának.”¹⁰ Ezzel szemben Szombathelyi vezér- ezredes december 27-i parancsában hangsúlyozta: „Legfelsőbb Hadurunk elrendeli, ellenséges támadás esetén a saját állásokat és támpontokat feltétlenül tartani kell... Nincs hátra, csak előre van. Minden honvédnek át kell hatva lenni azon tudattól, hogy kitartásától azon a helyen, ahová állíttatott függ a bolsevizmus leküzdése és távoltartása édes hazánktól és egyben egy boldogabb jövő kiküzdése is.”¹¹

Ebben a „kiküzdés”-ben a Magyar Királyi Honvéd Légierőnek szintén szerepet szántak. Ennek megfelelően a Légierő Parancsnokság már korábban elrendelte¹², hogy a mátyásföldi 5/I. vadászrepülőosztály-törzs, az 5/2. vadászrepülő-század, valamint üzemi százada 1942. december 15-éig váltsa le a nyár óta hadműveleti területen szolgálatot teljesítő 1. vadászrepülőosztály-parancsnokságot, a 2/1. vadászrepülő-századot és üzemi századát. Tovább fokozta a gondokat az, hogy az 5/2. vadászszázadnál ekkorra még nem fejeződött be a „Héja” típusú gépekre való átképzés a mátyásföldi békehelyőrségben. Ennek a hadművelési területen kellett folytatódnia, s ezért a század hajózó állományának egy része már 1942. november 23-án, másik része az osztálytörzsszel december 15-én indult útba. Az oktatókeretet az átképzés befejezéséig a 2/1. vadászrepülő- és a 2/1. üzemi század biztosította, amelynek végleges felváltásakor az anyagát is át kellett adnia az 5/2. vadászszázadnak.

Tehát a repülőerők egy része a legkritikusabb események küszöbén részben átképzetlen állapotban, megfelelő haretéri tapasztalat és típusismeret hiányában vette át feladatát.

A Légierő Parancsnokság ebben az intézkedésében a Messerschmitt „Me—109 F4B” típusra való átképzés alatt álló 1/1. vadászrepülő üzemi századot is az 5/1. vadászrepülő-osztálynak rendelte alá.

Mindennek hatására a 2. repülőandár fontosabb alegységeinek helyzete 1943. január 1-jén a következő volt:

- Az 5/I. vadászrepülőosztály-parancsnokság Ilovskojén működésben;
- az 5/2. vadászrepülő-század Ilovskojén „Héja” típusokra átképzés alatt, állományában 7 meglevőből 3 üzemképes (a továbbiakban 7/3) repülőgéppel;
- a 2/1. vadászrepülő-század 4 pilótával működő hajózórésszel és oktatókerettel Ilovskojén;
- a 2/1. vadászrepülő üzemi század az 5/2. és 2/1. vadászrepülő-századok kiszolgálása mellett téli szállásokat épített Ilovskojén, védelmi körletmunkákat folytatott, s — mindenekelőtt — várta az 5/2. vadászrepülő üzemi század beérkezését, általa történő leváltását;
- az 5/2. vadászrepülő üzemi század december 25. óta úton vasúti szállítással a hadművelési területre;
- az 1/1. vadászrepülő-század 8 pilótája a Me—109-re történő átképzés keretében az 52/I. német vadászrepülő-osztály kötelékében harcfeladatot látott el a rosszosi repülőtéren. További 5 pilótája Sztarij Oszkolban állt kiképzés alatt. A század pillanatnyi repülőgépállománya 6/4.;
- az 1/1. vadászrepülő üzemi század kisebb része Rosszosban, a nagyobbik Sztarij Oszkolban úgyszintén átképzés alatt;
- Az 1. távfelderítő osztály Harkov—Vojtcsenko hadi repülőtéren 6/4 repülőgéppel.

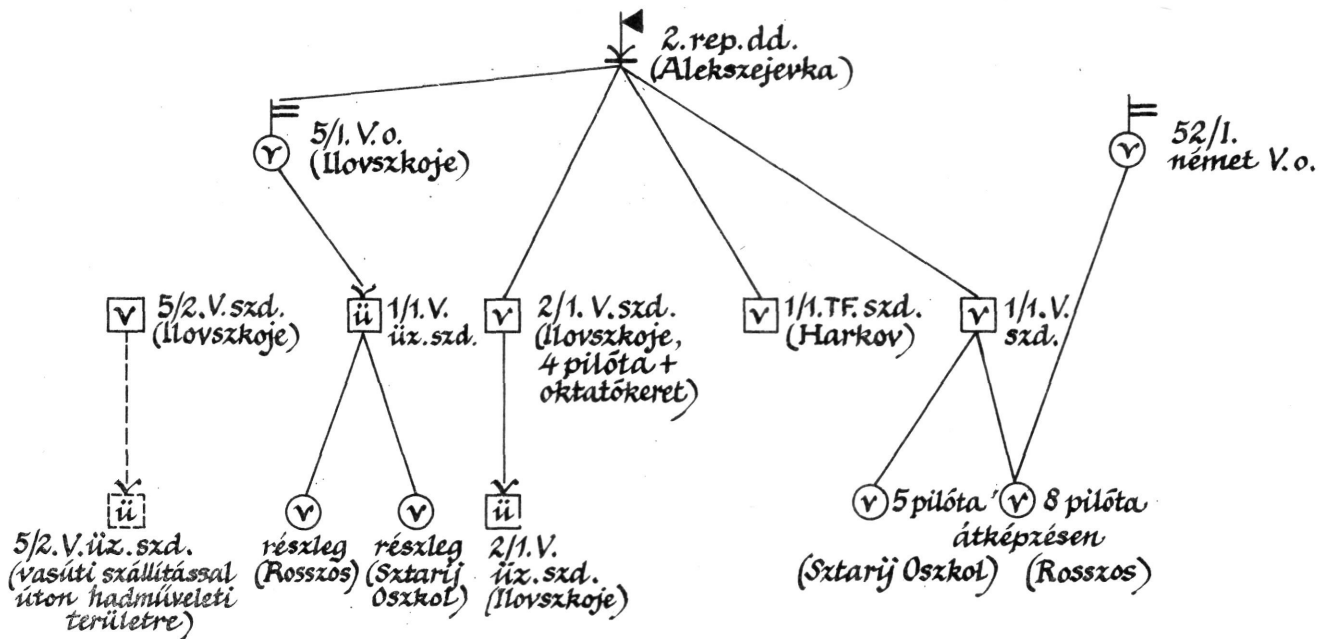
A későbbi események szempontjából még fontos tény, hogy az ilovszkojei repülő-

10 *Juhász Gyula*: Magyarország külpolitikája 1919/1945. Bp., 1975. 278. o.

11 *Dr. Horváth*: ... i. m. 121. o.

12 HL 2. HDS. pság. I. a. — 1943/609. 142. fol.

A m. kir. 2. honvéd repülődandár fontosabb alegységeinek helyzete 1943. január 1-én

Magyarítás: rep. dd. – repülődandár
 V.o. – vadászrepülő-osztály
 V. szd. – vadászrepülő-század
 V.üz. szd. – vadászrepülő üzemi század

tér és az ott elhelyezett csapatok az ún. Ilovszkoje község — Ilovszkoje repülőtér — Alekszejevka „körvédőkörlet” keleti „alkörletét” kiképezték, melynek parancsnokául a vadászrepülő-osztály parancsnokát, Heppes Aladár századost nevezték ki. (Korabeli terminológiák).

Ilyen előzmények után, illetve körülmények között köszöntött be a repülők számára az 1943-as esztendő.

A szovjet oldalon, az arcvonal közelében megelégnül csapatmozgások egyre világosabbá tették a közeli aktivizálódás tényét. Ezért a repülődandár alapvető feladatként jelölték meg a támadási előkészületek felderítését és azok „akadályozását.” Ezt azonban a légi kötelékek részben — mint később látni fogjuk — a rendkívül kedvezőtlen időjárás, másrészt a bombázók teljes hiánya miatt nem tudták maradéktalanul ellátni. A 4/1. bombázórepülő-század egy raja Inokai András rep. százados századparancsnoksága alatt Poltaván maradt azzal a céllal, hogy átképezzék őket a Heinkel „He—111” típusra. A század többi része pár hetes otthon tartózkodás után 1942 december utolsó napjaiban indult vissza Ukrajnába. Ez a részleg a 4/1. bombázórepülő üzemi századdal szilveszterkor hagyta el Galántánál Magyarország területét.¹³

Felderítésre csak egy magyar távol-, és egy német közelfelderítő század állt a 2. magyar hadsereg rendelkezésére, melyek — a lehetőséghez mérten — mindent megtettek feladatuk teljesítése érdekében, „így az elg. támadásának körülbelüli helyét meg lehetett állapítani.”¹⁴

Ezt a célt szolgálta a távolfelderítő század részére 1943. január 1-én kiadott azon utasítás, hogy — egyéb megfigyelések mellett — fényképezze az urivi és csucsjei hídfőket, majd hasonlítsa össze az eredményt a korábbi felvételekkel.¹⁵ Ez az intézkedés is egyértelműen bizonyítja, hogy a 2. magyar hadsereg parancsnoksága helyesen ítélte meg a várható támadás kiindulási körzetét. A kedvezőtlen időjárás következtében azonban a század január 1. és 11. között semmilyen felderítési feladatot sem tudott végrehajtani.

Ugyancsak január 1-én közölték a dandárral, hogy a német „Don” repülőparancsnokság (Lw. Kdo. Don.) a rosszosi repülőbázis Ilovszkoje-repülőtérre való áttelepítését tervezi, számolva a magyar hadsereg sávjában bekövetkező szovjet támadás lehetőségével.¹⁶ A szükséges férőhelyek felszabadítása érdekében javasolták a repülés fenttartásához nem feltétlenül nélkülözhetetlen alakulatok áthelyezését Alekszejevkára, illetve Ilovszkoje községbe.

A Vörös Hadsereg szándékának felmérése érdekében Kovács vezérőrnagynak adataira volt szüksége, ezért január 2-án utasította a repülődandárt, hogy „ha az időjárás megengedi”, derítse fel a 12. könnyű hadosztály közepe ellen támadó erőket, illetve azt is tudni akarta, hogy mi történik Szvoboda előtt, valamint a kolibejkai hídfőben.¹⁷ Az időjárás azonban továbbra sem nyújtott módot ilyen jellegű tevékenységhez.

A viszonylag eseménytelen napok lehetővé tettek — a támadás elhárítására való fokozott készülődés mellett — egyéb szervezési intézkedések foganatosítását is. Így január 2-án délután kiadták a 2/1. vadászrepülő-század hazatelepítésére vonatkozó intézkedést, mivel annak feladatát időközben már átvette az 5/2. vadászszázad. Ugyancsak e napon sürgették meg a Légierő Parancsnokságnál a távolfelderítő hajózószemélyzet-pótlás kiküldését, mert a német részről kiutalt Junkers „Ju—88”

13 *Ghyczy Tihamér*: Zuhannak végre a Boszorkányok. KMSZ 1981/10. sz. 36. o., valamint HL Vkf. Eln. 1. Napi helyzetjelentések (a továbbiakban: NHJ) — 1942/8182. Kszv. hdm. 42. XII. 31.

14 HL 2. HDS. pság. I. a. — 1943/609. 2. fol.

15 Uo. 22. fol.

16 Uo. 16. fol.

17 HL 2. pság. Naplómelléklet — 1943/20.

típusú repülőgépek átvétele éppen a létszámhiány miatt — mindössze 4 gépszemélyzet állt ekkor rendelkezésre — szenvedett késedelmet.¹⁸

A szovjet erők összpontosításának késleltetése érdekében — a rossz időjárás ellenére — az 1/1. vadászrepülő-század január 4-én 1 géppárral, 5-én pedig 3 repülőgéppel vadászbombázó támadást hajtott végre Novaja Kalitvától északkeletre, a Don túlsópartján levő erdőben gyülekező csapatok ellen.¹⁹

A vadászok kiszolgálásának javítása szempontjából fontos esemény volt, hogy 6-án éjjel beérkezett Alekszejevka állomásra az 5/2. vadászrepülő üzemi század.²⁰

Fráter Tibor ezredes, a repülődandár parancsnoka nagy energiát fordított arra, hogy alárendeltjei minél korszerűbb repülőgépekkel rendelkezzenek. Ennek érdekében minden alkalmat megragadott arra, hogy a németektől újabb harceszközöket szerezzen. Ezt tette január 8-án is, amikor az Ilovszkojéra érkező Korten altábornagytól, a Lw.Kdo.Don parancsnokától egy újabb „Me—109 G” vadászszázad anyagának átengedését kérte. Mivel kedvező választ kapott, a dandárparancsnokság még e napon írásban terjesztette fel előbbi kérését, s ezen kívül megsürgette a már korábban megígért 6 „Dornier Do—215” repülőgép kiutalását is. Helyettük azonban csak német repülőkötelékek érkezése volt várható: január 10-én Korten altábornagy intézkedett a német repülőalakulatok Ilovszkojéra való áttelepítésére.²¹

Ezekben a napokban már több esemény történt. Így a 2. hadseregpáncsnokság január 10-i esti jelentése azt rögzítette, hogy a magyar repülők a Don keleti partjának Korotojak és Uriv közötti szakaszán gyülekező erőket „hatásosan bombázták.” Másnap, a kedvezőbbé vált időjárás következtében, némileg megélenkült a légi tevékenység. Az 1/1. vadászszázadnak 4 géppárja, az 5/2. századnak pedig 3 repülőgépe hajtott végre feladatot, melynek során 2 Messerschmitt „Me—109” típusú repülőgépet szívtettek. Ebből 1 égve lezuhant (Pánczél Imre hadnagy csak a kabintétőt tudta ledobni, gépét hátára fektetni, de a kiugrásra már képtelen volt), 1 pedig kényszerleszállt.²²

A nem túlzottan rózsás repülőgéphelyzetet tovább súlyosbították ezek az újabb veszteségek. Így még indokoltabb volt, hogy Bánfalvy István rep. vk. ezredes, a kiképző repülődandár parancsnoka, aki január 9-étől tartózkodott hadműveleti területen, meggyorsítsa tárgyalásait a németek által biztosítandó repülőgépekre való átképzésről. Ennek eredményeként már 10-én géptávíron kérhette a Légierő Parancsnokságtól, hogy a távolfelderítő átképzésre kerülő század első lépcsőjét sürgősen küldjék ki a hadműveleti területre.²³

Január 11-én a 2. repülődandár törzse is kiegészült, e napon vonult be szabadságáról Pogány Lajos rep. vk. őrnagy, vezérkari főnök.²⁴

Időközben azonban a Voronyezsi Front is felkészült arra, hogy a sztálingrádi sikerekhez kapcsolódva az ellenségnek egy újabb jelentős csoportosítását számolja fel. A front állományába ekkor több mint 243 ezer katona, kb. 4 ezer 76 mm-es, vagy annál nagyobb űrméretű löveg és aknavető, 909 harcocsi, valamint 208 repülőgép tartozott.²⁵ A hadműveleti terv szerint — melynek kidolgozásában személyes segítséget nyújtott Zsukov hadseregtábornok, a legfelsőbb főparancsnok helyettese és Vasziļevszkij vezérezredes, a vezérkar főnöke — a „B” hadseregcsoport közepére és déli szárnyára mérendő csapásokat három, találkozó irányban kellett kifejleszteni. A rosszosi irányban a sztorozsevojei hídfőből Moszkalenko vezérőrnagy 40. hadsere-

18 HL 2. HDS. pság. I. a. — 1943/609. 22. fol.

19 Uo. 182. fol.

20 Uo. 142. fol.

21 Uo. 24—25. fol.

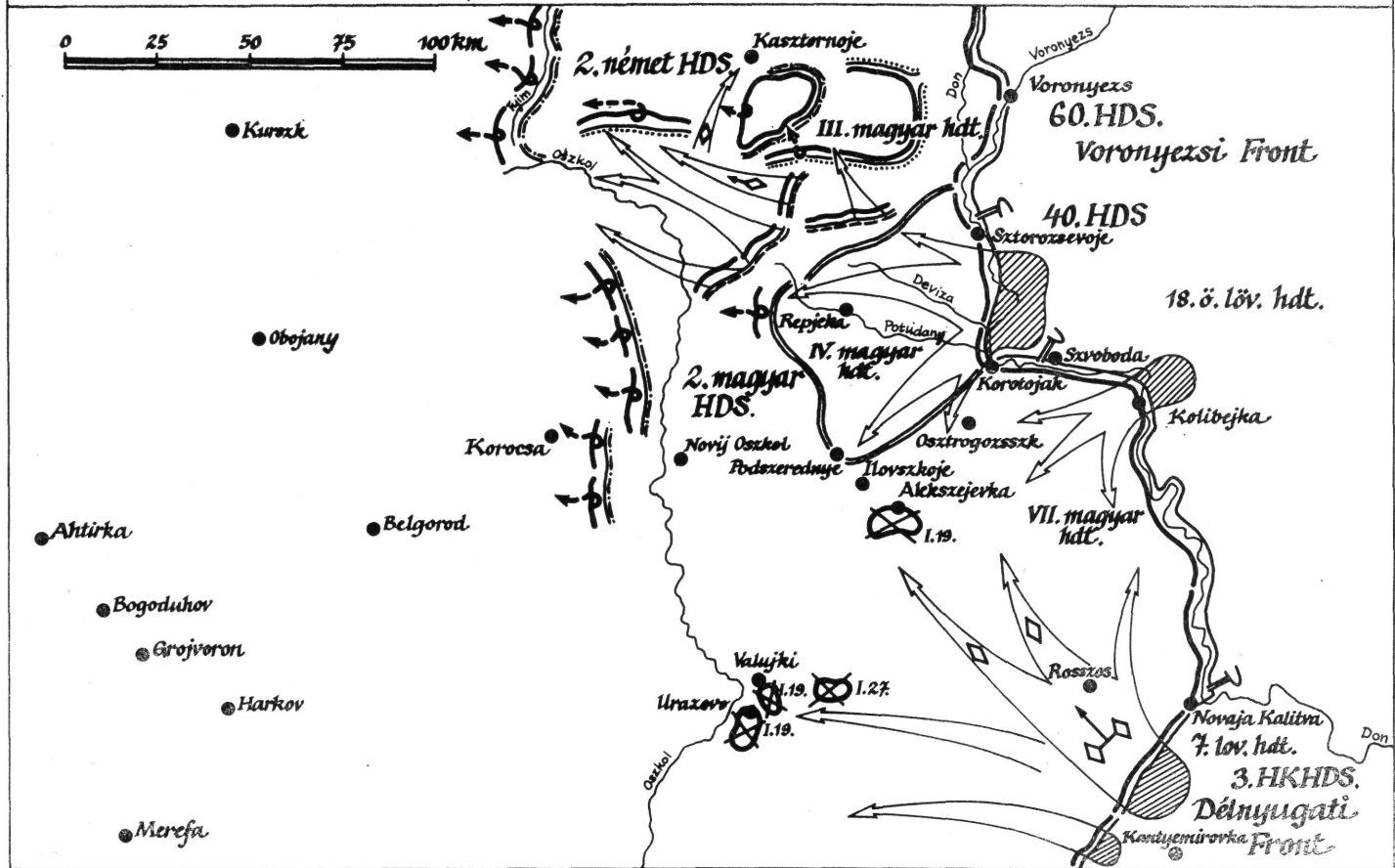
22 HL 2. HDS. pság. — 1943/1094., valamint HL 2. HDS. pság. I. a. — 1943/609. 26., 182. és 192. fol.

23 HL 2. HDS. pság. I. a. — 1943/609. 25. fol.

24 Uo. 27. fol.

25 A második világháború i. m. VI. k. 168. o.

A m. kir. 2. honvéd repülődandár tevékenységi körzete (1943)

gének kellett csapást mérnie a 2. magyar hadseregére. Erői egy részével Osztrogozssz-
kot kellett felszabadítania, s itt egyesülni a scsucsjei hídfőből támadó 18. önálló lö-
vészhadtesttel. A főerők támadását Repjevka irányában kellett kifejleszteni Krav-
csenko vezérőrnagy 4. harcokcsihadtestének biztosítása mellett. A déli csoportosí-
tást Ribalko vezérőrnagy 3. harcokcsihadserege és Szokolov vezérőrnagy 7. lovas-
hadteste képezte, melynek Novaja Kalitva térségéből Alekszejevka, illetve Valujki
irányában mérve csapást, kellett létrehoznia a bekerítés déli arcvonalszakaszát.
A földi erők támogatásával Szmirnov vezérőrnagy 2. légi hadseregét bízták meg.²⁶

Golikov altábornagy úgy döntött, hogy egyéb erői rovására jelentősen megerősíti
a 40. összefegyvernemi és a 3. harcokcsihadsereget. Ennek következtében az arcvonal-
kilométerenkénti lövegsűrűség az áttörési szakaszokon elérte az 50—100-as, a gyalog-
ságot közvetlenül támogató harcokcsiké pedig a 10—12-es értéket. „Az adott körülmé-
nyek között ezek a sűrűségek biztosíthaták az ellenség támpont és csomópont
jellegű védelmének áttörését, valamint a támadás sikeres mélységi kifejlesztését”²⁷
— állapították meg a szakemberek. „Az adott körülmények” a 2. magyar hadsereg
gyenge védelmére és páncélvédettségére vonatkoztak.

A magyar erők helyzetét súlyosbította, hogy részben a rossz időjárás következté-
ben nem működő felderítés, részben pedig a német adatközlés hiányában — amit
ezekben a napokban többször kifogásolt Kovács vezérőrnagy — teljes bizonytalan-
ság lett úrrá a hadseregtörzsben. Így a korábbi határozott véleményével szemben a
vezérkari főnök január 7-én már annak a nézetének adott hangot, hogy „már nem
tartom valószínűnek, hogy az elg. a hdm-ek ezen szakaszában a magyar hds. ellen
nagyvadász támadást indítson.” Ezt azonban 4 nap múlva úgy módosította, hogy az
urivi hídfőből „még holnap nem kell támadással számolni.”²⁸

Nos, ebben is tévedett, mivel a 40. hadseregnek az urivi hídfőben elhelyezett előre-
vetett zászlóaljai 1943. január 12-én megkezdték tevékenységüket. Ezt így rögzítette
a 2. magyar hadsereg hadműveleti naplója: „Az Uryw-i hídfőből várt orosz támadás
9 óra 45 perckor kezdődő heves tüzérségi és Stalin orgona (sorozatvető — Sz. M.)
tűz előkészítés után 10 óra 30 perckor megindult”²⁹ a IV. hadtest ellen.

Ezekre az erőkre a nap folyamán 1—1 vadászbombázó géppárt (ebben az iratban
már az 1/1. vadászszázad átképzett részét vadászbombázó századnak nevezik) vetet-
tek be Szvoboda és Szeljavnoje térségében, 2—2 „Héjá”-t pedig kísérésre, illetve
szovjet repülőgépek ellen alkalmaztak.³⁰

A kezdeti sikerek kifejlesztésére másnap ütközetbe léptek Moszkalenko vezérőrnagy
főerői is, ezzel megkezdődött a Voronyezsi Front osztrogozsszk-rosszosi had-
művelete, szélességben fejlődött tovább tehát a Sztálingrád alatti siker.

A Voronyezsi Front tevékenységét támogató 2. légi hadsereg — állományában 138
vadász-, 154 csata-, 15 felderítő és 95 éjszakai bombázó repülőgéppel — egyre több
gondot okozott a magyar repülőknél, akik ennek a mennyiségnek csak töredékét
tudták bevetni a hadművelet folyamán (lásd a 12. oldalon lévő grafikont).³¹ A felderítők
mind gyakrabban voltak kénytelenek arról beszámolni, hogy „majd minden repülés-
nél vadászok támadták meg”³² őket.

Január 14-én ütközetbe lépett a Voronyezsi Front 3. harcokcsihadserege és 18.
önálló lövészhadtestje, valamint a Délnyugati Front 6. hadserege is. Akkor azonban

²⁶ *Vasziljevskij, A. M.*: A vezérkar élen. Bp., 1975. 273. o.

²⁷ A második világháború... i. m. VI. k. 168. o.

²⁸ *Dr. Horváth*: ... i. m. 135. és 138. o.

²⁹ HL 2. HDS. pság. — 1943/1094.

³⁰ HL 2. HDS. pság. — 1943/sz. n. (12. dob., 57. fol.)

³¹ *Kornis Pál*: A Voronyezsi Front támadó hadműveletének előkészítése a német „B” hadseregcsoport déli szárnyának (a 2. magyar hadsereg, 8. olasz hadsereg részei) szétzúzására (1943. január). *Hadtörténelmi Közlemények* (a továbbiakban: HK) 1982/3. sz. 459. o., valamint HL 2. HDS. pság. I. a. — 1943/609. (3892/2. rep. dd. I. a. — 43. III. 24.)

³² HL 2. HDS. pság. I. a. — 1943/609. 29. és 4. fol.

a 2. magyar hadsereg vezetői még nem ismerték fel a veszélyt. Erről tanúskodik az a telefonbeszélgetés is, amely e napon 09.35-kor zajlott le a repülődandár parancsnoka, valamint a hadsereg I. a. (hadműveleti) osztályvezetője között: „*Fráter ezds. jelenti: Az Ilovskoje-n levő német KF. (közfeldерítő — Sz. M.) osztály pes-ot kapott a rep. tér megszállására. Kérdezem, hogy mi is ugyanezt tegyünk?*” Mire Kozár Elemér vk. ezredes: „*Lehet, ámbár még nem látom célját, gyakorlás képpen azonban nem árt.*”³³ Így tehát — követve a német 3/H/21. közfeldерítő század példáját — a magyar repülőalakulatokkal is megszállatták a külső védőkörletet.

Ezzel párhuzamosan Kozár vk. ezredes sürgette, hogy a német közfeldерítők „még nehézségek leküzdése árán is” tisztázzák a 12. könnyű hadosztály arcvonalán kialakult helyzetet, melyet a scsucsjei hídfőből támadtak a szovjet erők. A déli órákban a vadászosztály összes üzemképes repülőgépe számára érkezett bevetési parancs légtérbiztosítási és felderítési feladattal. Ez utóbbit azért kapták a vadászok, mert a távfeldерítő osztály 6 repülőgépéből mindössze 2 volt üzemképes. Most különösen érződött azoknak a „Ju—88”-oknak a hiánya, amelyek átvevőszemélyzet hiányában nem kerültek eddig az osztály állományába.

A oroszosi vadászrészleg fokozott veszélyeztetése következtében 1 Focke-Wulf „FW—58” három, 1 Junkers „Ju—86” típusú repülőgép pedig egy fordulóval megkezdte anyagának Ilovskoje-ra való áttelepítését. (Maga a részleg már előző nap megkapta az Ilovskoje-Dél-re való áttelepülési parancsot, amit azonban a nagy köd miatt nem tudott végrehajtani).

Január 15-én hajnalban szovjet harcokcsik támadták a oroszosi repülőteret, ezért a dandárparancsnok elrendelte a teljes védőkörlet megszállását. A kialakult helyzetben rendkívül megnőtt eme objektum jelentősége, hiszen Ilovskoje-n haladt át a Korotojakot Novij Oszkollal összekötő országút, amely téli körülmények között is jól használható volt. Ezért nyilvánította a 4. német légiflotta parancsnoksága Ilovskoje-t támpontnak, ami a védőkörlet nyugati alkörletét képezte. Ennek védelmét Plaththy Árpád százados irányította.³⁴ A létszámuk mintegy 750 főt tett ki:³⁵ A védelmi állások közel 12 km összhosszúságban kiépített — illetve kiépítés alatt álló —, 1,5 m mély, fatörzsekkel befedett, helyenként géppuskafészekkel megerősített árkokból épültek fel.

Ezen a napon vette át a repülődandár vezérkari főnöki beosztását Csukás Kálmán rep. vk. alezredes, akit Jány vezérezredes a védőkörlet parancsnokságával is megbízott. Ezzel párhuzamosan átrendeződött szinte a teljes dandártörzs, hiszen Pogány vk. őrnagy az I. c. (repülődandár anyagi vezérkari tiszti) feladatkört vette át, míg az eddigi I. b. (nyilvántartó vk. tiszti) beosztást Plaththy századostól Pálos Géza főhadnagy „örökölte.”³⁶

A német közfeldерítő repülőgépek biztosítására kirendelt vadászgéppár parancsnoka ekkor még a földi erők szervezett visszavonulásáról tett jelentést.

A repülődandár parancsnoka Kozár vk. ezredes utasítására a déli órákban egy járőrt küldött ki Afanaszjevka északi szegélyére azzal a céllal, hogy a 7. könnyű hadosztály visszavonuló részeit tartóztassa fel, a rangidős parancsnokkal együttműködve rendezze, majd ezt követően az építtessen ki velük reteszállást. Ezt a feladatot Dósa József százados, Lécz József vk. századossal, a hadosztály vezérkari főnökével megoldotta.³⁷

Időközben a oroszosi repülőtéren levő részleg helyzete javult azáltal, hogy a német zuhanóbombázó és vadászkötelékek — együttműködve a földi páncélelhárítással —

33 HL 2. HDS. pság. Naplómelléklet — 1943/170.

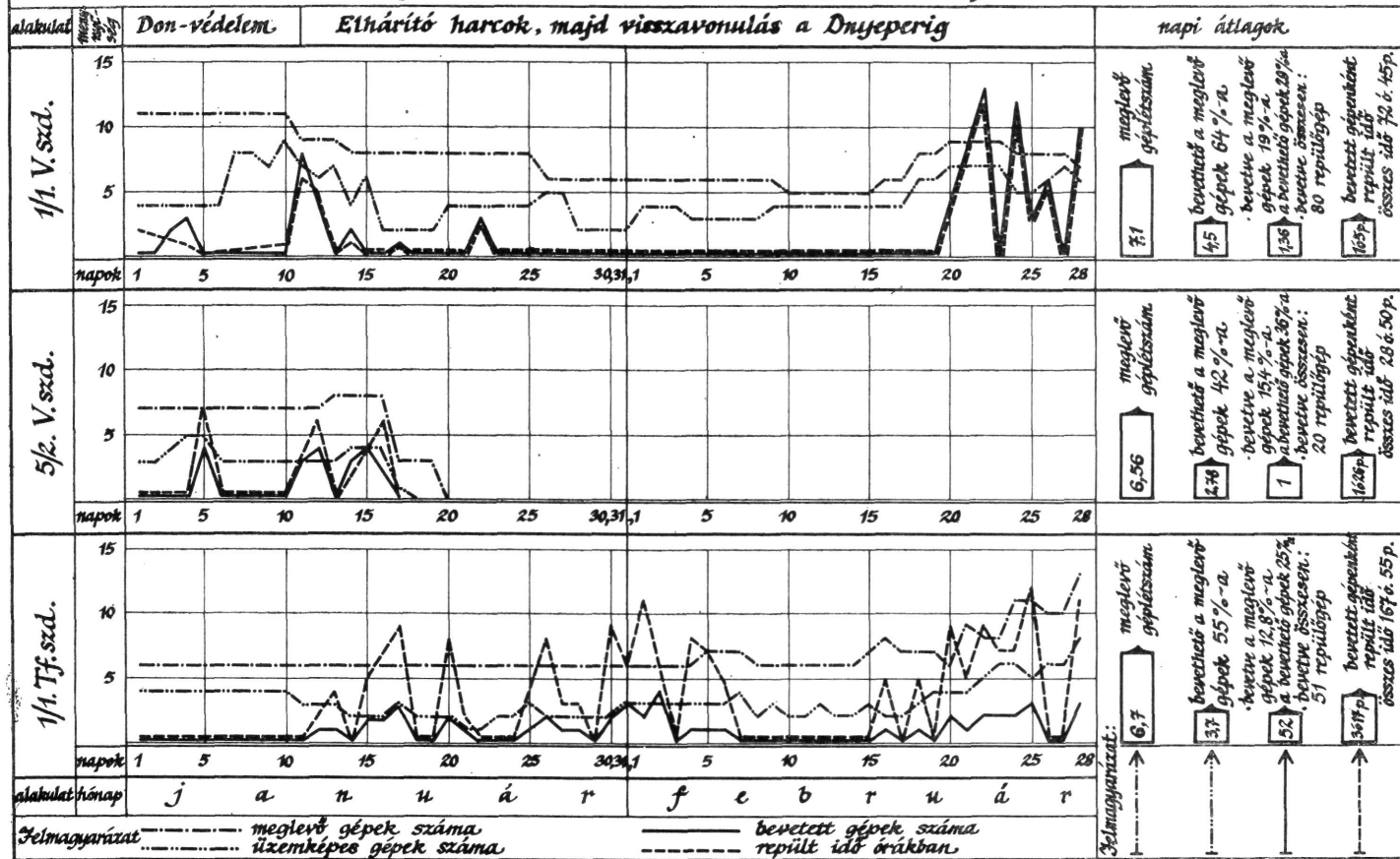
34 HL 2. HDS. pság. I. a. — 1943/609. 35. fol.

35 *Gaál Gyula*: Ilovskoje. KMSZ. 1979/8. sz. 19. o.

36 HL 2. HDS. pság. I. a. — 1943/609. 33. fol.

37 Uo. 34. fol.

A m. kir. 2. honvéd repülődandár működése 1943. január 1–február 28. között

a szovjet harcocsikat átmeneti visszavonulásra kényszerítették. Az így biztosított lélegzetvételenyi szünet elegendő volt ahhoz, hogy a magyar állomány a délutáni órákban — egy szétszedett, s ezért felrobbantott „Me—109” repülőgép kivételével — áttelepüljön Ilovskojéra.³⁸

A szervezett védelmi harc, illetve megfelelő ellentétekenység megvalósítását nagy mértékben akadályozta az, hogy a különböző szintű parancsnokságok megkezdték hátratelepülésüket. A repülődandár parancsnoksága pl. azért nem tudta az 1. páncélososztálynak a másnap hajnali támadásával kapcsolatos repülőigényét (vadászoltalmazás, illetve bombázó- és zuhanóbombázó támogatás) továbbítani a német repülő-összekötő parancsnoksághoz, mert akkorra az már lebontotta híradóvonalait.

Hasonlóan nehéz helyzetet teremtett a 2. magyar hadsereg parancsnokságának az a bejelentése, hogy Alekszejevkből Novij Oszkolba települt át, s így nem tudja megszállni a repülőtér védelmi vonalához csatlakozó hadsereg védőállást, ezért a repülődandár kijelölt erői körvédelemre rendezkedjenek be. Mivel a hadsereg törzsszázalójára nem lehetett számítani, Csukás vk. alezredes az 5/I. vadászosztályt utasította arra, hogy a déli-délkeleti irányban nyitva maradt védőkörlet ezen szakaszát is zárja le. Ezzel párhuzamosan, a körvédőképesség fokozása érdekében, Fráter ezredes a *felváltott, de vasúti szerelvény hiányában eddig el nem szállított* 2/1. vadászrepülő üzemi század egy részét tartalékként Ilovskoje községbe rendelte az afanaszjevcai út betorkollásához.

Ezt követően Jány vezérezredes utasította a repülődandár parancsnokát, hogy gondoskodjon a repülőtér kiürítéséről, s a légitelcsőnek a német kötelékekkel együtt történő áttelepítéséről. Ennek szellemében Fráter ezredes Ilovskojéra rendelte a távolfelderítő osztály és a 4/1. bombázószázad minden üzemképes gépkocsiját.³⁹

Ezeket az intézkedéseket az indokolta, hogy e nap végére a szovjet 40. hadsereg 100 km szélességben és 16—35 km mélységben, a 3. harcocsihadsereg hasonló ütemben nyert tért⁴⁰, s ezzel megteremtették annak lehetőségét, hogy a Voronyezsi Front csapatai megkezdjék az ellenség osztrogozsszk-rosszosi csoportosításának bekerítését. Eddig az időpontig azonban *nem lehet beszélni a 2. magyar hadsereg védelmének összeomlásáról*. A 40. hadsereg katonái 1943. január 12-e és 15-e között 6247 foglyot ejtettek és 8100 katona holttestét számolták össze. Bár a Vörös Hadsereg embervesztése minimális volt, a nehéz időjárási és útviszonyok, valamint „a helyenként heves ellenállás következtében nem elhanyagolható” veszteségeket szenvedett harcocsiközben. A 116. harcocsidandár harcocsiallómanya pl. e néhány nap alatt 47-ről 16-ra olvadt. A 86. harcocsidandárnak kevésbé voltak jelentősek a veszteségei: a kezdeti 42-ből mindössze 7 harcocsiköz pusztult el. A 700. német páncélosdandárral — amely a magyaroknál lényegesen jobban el volt látva páncéltörő eszközökkel — szembekeült 150. harcocsidandár viszont 42 harcocsijából elveszített 39-et.⁴¹

A küzdők — mind a támadók, mind a védők — tevékenységét, ha nem is egyforma mértékben, de nehezítette az időjárás egyre zordabbá válása. Bár a források⁴² bizonyos mértékben eltérő értékeket közölnek, mindez nem változtat a lényegen:

38 Uo. 183. fol.

39 Uo. 35. fol.

40 *Vasziljevskij*: i. m. 276. o.

41 *Kornis Pál*: A Voronyezsi Front osztrogozsszk-rosszosi támadó hadművelete a 2. magyar hadsereg IV. és VII. hadtestének megsemmisítésére (1943. január 13—17.) HK 1982./4 sz. 606—607. o.

42 HL 2. HDS. pság. — 1943/1094, valamint *Kornis*: A Voronyezsi Front támadó... i. m. 445. o.

Dátum	Hőmérséklet (°C)	
	magyar	szovjet
	mérések szerint	
1943. I. 11.	—11	—11—13
12.	—14	—15—19
13.	—16	—20—25
14.	—24	—18—25
15.	—33 (éjjel —38)	—17—25
16.	—42 (hajnalban)	—20—29
22.	—19	—12—21
24.	—18	— 6—20

Mint látható, alapvető egyezések mellett vannak eltérések is, amik adódhattak a mérési hely eltérő hőmérsékletéből, a leolvasás időpontjából (a szovjet adatok a 10 és 22 órás értékek). A lényegben azonban nem változtatnak: a nem ilyen viszonyokra felruházott, felkészített magyar katonák számára a lövészárkokban — sőt, sokaknak még ez sem jutott! — mindez elviselhetetlennek tűnt. A pontos értékekről csak akkor volna (?) érdemes vitatkozni, ha azt állítanánk, hogy a 2. magyar hadsereg pusztulását *egyedül* a kegyetlen hideg okozta. Ezt azonban reálisan gondolkodó ember nem teheti! A hideg csak egyik — s nem is a leglényegesebb — tényezője volt a gyors vereségnek.

Január 16-a rendkívül kemény hideggel (hajnalban a 2. hadseregtörzs szerint —42, a vezető orvos naplókivonata szerint —37, az 5/I. vadászosztály bejegyzése szerint pedig —25°C)⁴³ köszöntött be. A reggeli órákban Lécz vk. százados megkezdte két százada kivonását az afanaszjevkei reteszállásból. Ez időtájt jelentette be Schroth rep. vk. őrnagy, a 4. légitámaszpont vezetője, hogy a német kötelékeket kivonják Ilovszkojéről.⁴⁴ Ennek hatására (az 5/I. vadászosztály harctudósítása szerint 11, az 1/1. vadászszázad szerint 10 órakor) Fráter ezredes is elrendelte a részleges kiürítést, miszerint az üzemképes repülőgépeknek és a legfontosabb földi személyzetnek azonnal át kellett települnie Urazovóba. Ennek megfelelően az 5/I. vadászosztály 4 „Héja” repülőgépe — ebből 1 kényszerleszállás közben összetört —, valamint az 5/2. üzemi század és az osztálytörzs gépkocsijai útnak indultak. Úgyisintén áttelepült a 14. német közelfelderítő század légitámaszpontja is, majd a szállítógépek elvitték a földi személyzetet. Ezt megelőzően azonban — nem törődve a visszamaradó magyar részleggel — felgyújtották az épületeket, felrobbantották a légvédelmi lövegeket. Ezzel megfosztották a védőkörlet állományát attól, hogy legalább a pihenőhelyeknek tető legyen a feje fölött, illetve megakadályozták, hogy a lövegeket felhasználják a védelem szilárdítására. Ezen mit sem változtatott a német összekötő tiszt azon beismerése, hogy „a német rep. alakulatok részéről elhamarkodott dolog volt az Ilovszkoje-i reptéren levő szállások felgyújtása és a reptér kiürítés megkezdése valamint a lgv. lövegek robbantása.”⁴⁵

Az 1/1. vadászrepülő-század légi részének és fontosabb anyagának áttelepítését 1 „Ju—86” és a távfelderítőktől kölcsönzött „FW—58” típusú gépekkel oldották meg. Az Ilovszkojén levő 1 „Me—109” vadászgép is átrepült Urazovóba.⁴⁶

43 HL 2. HDS. pság. — 1943/1094., valamint HL 2. HDS. pság. I. a. — 1943/609. 6. és 143. fol.

44 *Járomy Árpád*: Csatarepülő. Bp., 1943. 248—249. o.

45 HL 2. HDS. pság. I. a. — 1943/609. 35., 46. és 143. fol.

46 Uo. 183. fol.

Fráter ezredes 14,05-kor a futárrepülő-rajt szintén utasította a repülőtér kiürítésére, majd 14,30-kor a dandártörzs is áttelepült.⁴⁷

Az ilovszkoi védőkörlet ezzel sorsára maradt. Csukás rep. vk. alezredes visszatartotta segédtsiztként Pálos Géza főhadnagyot, összekötő tisztként pedig Mátyus Béla mérnök főhadnagyot.

Az ún. nyugati védőkörlet parancsnoka, Platthy Árpád rep. százados az 1. repülő árkászszázad, a repülődandár törzsszázad és az 1. repülőtér-építő munkásszázad állományával rendelkezett.

Heppes Aladár rep. századosnak, a keleti védőkörlet parancsnokának alárendeltségébe az 5/2., és 2/1. vadászrepülő üzemi század, az 1. szállító üzemi század, a 3. repülőtér-építő munkásszázad, valamint 4 légvédelmi gépágyú tartozott.⁴⁸

Erre az időre a szovjet csapatok már 10 km-re közelítették meg az ilovszkoi repülőteret, de nem ez izgatta a legjobban Jány Gusztáv vezérezredest, hanem a védelem összeomlása. A kialakult hangulatot jól tükrözi a hadseregparancsnok Legeza János vezérőrnagynak, a VII. hadtest parancsnokának adott utasítása: „Felsőbb pcs-ra a 23. és 19. k. ho.-oknak az utolsó emberig ki kell tartani! Egy lépést hátrajönni nem szabad. A legkíméletlenebb rendszabályokkal kell megakadályozni, hogy egy ember is hátra jöjjön. Csak meghalni lehet, de hátrálni nem.”⁴⁹ Ez a háborúban általában szükségszerű kíméletlenség — látva a németek gyors ütemű visszavonulását — *bűn volt* az agyonfagyott magyar katonákkal szemben! Annál is inkább, mert ez a „felsőbb parancs” a „B” hadseregcsoporthól származott, amely pedig a „Führer döntése”-re hivatkozott, s egyben az 1. magyar páncélos hadosztályt is a német Cramer hadtest alárendeltségében hagyta. Ez azért volt különösen súlyos magyar szempontból, mert Jány vezérezredestnek ez az egyetlen — valamit érő — tartaléka nemcsak nem hajtotta végre a „B” hadseregcsoporthoz által 16-ára ígért ellencsapását, hanem a magyar hadseregparancsnoknak, mint közvetlen előljárójának parancsát figyelmen kívül hagyva a „B” hadseregcsoporthoz külön intézkedésére hivatkozva visszavonuláshoz készülődt.⁵⁰ Ilyen körülmények között Jány vezérezredestnek *felmentve kellett volna éreznie magát* minden szövetségi megkötöttség, vagy hűség alól, s — *a németekhez hasonlóan* — a saját csapatok mentése lett volna a kötelessége. Ő azonban késlekedett, csak január 17-én rendelte el a VII. hadtest visszavonását Alekszejevka irányában. Ez viszont későinek bizonyult, hiszen a II. olasz hadtest védelmén áttört szovjet harcokosierők ekkor már a visszavonuló magyar csapatok oldalába mérték csapást. Így az fejvesztett menekülésbe csapott át.

Mindezt látva Fráter ezredes január 17-én visszarepült Ilovszkojára, s az ott tapasztaltak alapján elrendelte, hogy a Junkers „Ju—52” futárgépek is kapcsolódjanak be az anyagszállításba. A nap folyamán 2 „FW—58” és 1 „Ju—86” típusú gép nyolcszor fordult Ilovszkoje és Urazovo között. (A „Ju—52”-ek teljesítményéről nincs adat).

A kialakult helyzetet értékelve a dandárparancsnok úgy döntött, hogy — átrepülve Novij Oszkolba, — engedélyt kér a hadseregparancsnoktól a repülőknél a védőállásból való teljes kivonására, „Mivel most már nem a reptér védelméről, hanem a hads. visszavonulásának fedezéséről van szó, amire pedig a repülő sem hivatva sem képesítve nincsen.”⁵¹ Elfogadván ezt az indoklást, Jány vezérezredest azonnal utasította Heszlényi József altábornagyot, a IV. (pécsi) hadtest parancsnokát a repülők kivonására. A felváltás azonban közbejött akadályok miatt elmaradt, a hadsereg pedig

47 Uo. 36. és 199. fol.

48 Uo. 35. és 143. fol.

49 HL 2. HDS. pság. — 1943/1094.

50 Dr. Csima János: Adalékok a Horthy-hadsereg szervezetének és háborús tevékenységének tanulmányozásához (1938—1945). Honvédelmi Minisztérium Központi Irattár kiadása, Bp., 1961. 176. o.

51 HL 2. HDS. pság. I. a. — 1943/609. 36. fol.

még nem rendelkezett megfelelő új védőállásokkal, így a repülőknél maradniuk kellett a három oldalról már bekerített körletben.

A helyzetet tovább bonyolította, hogy az Urazovóba visszaérkezett Fráter ezredessel közölték a németek: másnap kiűrik a repülőteret. Erre ő is elrendelte a repülőgépeken és gépkocsikon való 18-i áttelepülést Harkovba. Ezzel kapcsolatban úgy intézkedett, hogy a távolfelderítő osztály Heinkel „He—111” futárgépe, a 2. szállítószázad „Ju—52” gépe és az 1. szállítórepülő-század gépei korai indítással annyiszor forduljanak, ahányszor csak lehetséges.

Emellett a nap folyamán a „Héja” köteléknek repülőtérbiztosítási, míg a Messerschmitteknek vadászbombázó feladatokat kellett ellátniuk az 52/I. német vadászosztály alegységeivel együttműködésben.

E napon a sztarij oszkoli kiképzőcsoport is parancsot kapott munkája befejezésére.⁵²

Január 18-án az urazovói erők megkezdték áttelepülésüket Harkovba, azonban nehezítette ennek végrehajtását az, hogy az egyik „FW—58” repülőgépet az erős szél egy bombarakásnak lökte, aminek következtében a futóműve tönkrement, így erről a gépről is le kellett mondani, akárcsak a 3 „Héja”-ról, amelyek csak több napos javítással lettek volna üzemképesé tehetőek. A 7. szovjet lovashadtest élei 10—15 km-re közelítették meg a repülőteret, ezért az iratok elégetése és a legfontosabb anyagok felmálházása után felkészültek annak mihamarabbi kiűrésére. E napon az 1/1. vadászszázad is áttelepült Harkovba.⁵³

Tovább súlyosbodott viszont a védőkörletben visszamaradtak helyzete azáltal, hogy az éjszaka folyamán szovjet kötelékek felszabadították Podszerednye községet, ezzel — nyugati irányból is lezárva a visszavonulás útvonalát — létrejött a teljes bekerítés. Mivel a keleti irányból várható harcokcsitámadás azzal fenyegetett, hogy a repülőteret elvágja Ilovskojétól, Heppes százados kiűrtette a repülőteret. A helyzet kritikussá válásával Czukás alezredes számára rádióan engedélyezték, hogy saját erejére támaszkodva kitörjön, mivel már amúgy is kialakulóban volt egy új védelmi vonal az Oszkol folyó völgyében.

A védőkörlet parancsnoka úgy határozott, hogy erői zömével, mintegy 400 fővel a bugyonniji útra támaszkodva kitör nyugati irányban, mialatt a másik csoport (a 2/1. század) az északnyugatra levő Podszerednye községen keresztül próbál szabad utat biztosítani. A támadás időpontját 18 órában határozta meg. A délután folyamán azonban egy — a gyűrű hézagain át — Ilovskojéra beérkezett német kötelék parancsnoka arra kérte Czukás alezredest, hogy maradjon addig állásaiban, amíg a nagyobb német csoport oda nem érkezik. Ennek eleget téve, pár perccel 18 óra előtt, elhalasztotta a kitörést. Annak következtében azonban, hogy időközben felrobbantották a hírközpontot, két alegységet nem tudott kiértesíteni a megváltozott helyzetről. Így a kolozsvári 2/1. század az eredetileg meghatározott időben megkezdte támadását Podszerednye nyugati részéről, ami — s ebben a „Sors” bizonyos mértékig kárpótolta a már korábban felváltott üzemi századot — sikerrel járt. Rövid tűzharc után az alegység veszteség nélkül kijutott a gyűrűből, s elérte Bugyonnijt.

Nem volt ilyen szerencsés a másik — ki nem értesített — kötelék, amely lényegesen erősebb ellenféllel találta szembe magát, így visszavonulásra kényszerült. Ennek során azonban nagy veszteségeket szenvedett. Többek között megsemmisült a csoportba beosztott 8 cm-es lövegszakasz és a 40 mm-es gépágyús szakasz is.⁵⁴

1943. január 19-ére a 2. magyar hadsereg drámájának újabb szakasza zárult le. E nap reggelére a 40. összefegyvernemi és a 3. harcoksihadsereg magasabbegységei kijutottak Alekszejevka körzetébe, miközben 13 ellenséges hadosztályt bekerített-

52 Uo. 46. és 144. fol.

53 Uo. 47. és 183. fol.

54 Uo. 144. fol., valamint *Gadi*: i.m. 26—28. o.

tek. Eddig az időpontig mintegy 52 ezer ellenséges katonát ejtettek foglyul a támadó erők, s közel ugyanennyire volt tehető a halottak és sebesültek száma is.⁵⁵

Január 19-én hajnali 2—3 óra közötti időpontban szándékozta elhagyni Genersich Tivadar őrnagy a repülődandár hátramaradt részével (mintegy 900 katona) az urazovói repülőteret, azonban a község nyugati szegélyén a németek feltartóztatták az oszlopot mondván, hogy német és magyar alakulatokat nem engedhetnek tovább, csak olaszokat, azokat is lefegyverzés után. Hiába tiltakozott Genersich, Schroth őrnagy, a német repülő-összekötő tiszt arra való hivatkozással, hogy minden emberre szükség van, a község északi szegélyének lezárására utasította a magyarokat.⁵⁶ Sok idejük nem maradt a tépelődésre, mert a Délnyugati Front 7. lovashadteste reggel kijutott Valujkihoz és Urazovóhoz.

Fráter ezredes megpróbált segíteni bent rekedt részlegén, de ezt reggel a kedvezőtlen időjárás, később pedig a kiküldött repülőgép személyzetének — máig tisztázatlan — magatartása megakadályozta. Ugyanis az 1/1. távfelderítő repülőszázad naplójának azon bejegyzése, mely szerint: „A Ju—52-es futárgép Urassowo-ba (Urazovóba — Sz. M.) repült szállítani, azonban onnan leszállás nélkül visszatért, mert a személyzet jelentése szerint a repülőter ég és a földről a gépet géppuskatűz fogadta” nem egyezik Genersich őrnagy azon jelentésével, hogy „A gép a reptérfelett rövid időre kijött a felhőből, de előttem ismeretlen okból néhány másodperc múlva eltűnt a felhőbe és többé nem is tért vissza.”⁵⁷ Nem valószínű, hogy Genersich nem észlelte volna az állítólagos géppuskatűzet. A hamis információt támasztja alá az a tény is, hogy az esti-éjszakai órákban 5 „Ju—52” mégis le tudott szállni a sebesültekért. A többi egyelőre nem tudták kihozni, bár délben Fráter ezredes kérésére Korten altábornagy megígérte, hogy az Urazovóban maradt magyar repülőszemélyzetet saját gépeivel elszállítja, „erre azonban nem került sor.”⁵⁸ E napon az ilovszkojei csoport helyzete tovább romlott. A 2. magyar hadsereg naplóbejegyzése is csak arról tudósít, hogy a 26. német kerékpáros zászlóalj és a repülődandár földi részei reggel óta harcban álltak Ilovszkojén az ellenséggel.⁵⁹ A várt német egység nem érkezett be, viszont egyre gyakrabban kellett a légvédelmi tüzereknek szovjet harcokcsítámadást elhárítani. Ezért Csukás alezredes 13 órára tűzte ki az akció kezdetét. A csoport egy kis részének sikerült a kitörés, a zöm azonban elakadt a hófúvásban, majd visszafordulásra kényszerült. Egyes adatok szerint ez utóbbi állományába 300 repülőkatona, 4000 visszavonuló honvéd, 1000 sebesült, valamint a „fegyvertelenek tömege”, továbbá 30 gépkocsi és 350—400 fogatolt jármű tartozott.⁶⁰

Mivel e kitörési kísérlet során mind Csukás alezredes, mind Lécz százados eltűnt, Heppes Aladár százados vette át az ilovszkojei csoport fölötti parancsnokságot. Az említett forrás 50 halottban és 100 sebesültben jelölte meg a kötelék január 19-i veszteségét.⁶¹ Ha ezek az adatok reálisak, akkor — mint a későbbiekben látni fogjuk — zömében nem repülőkatonákra vonatkoznak.

A reménytelen helyzetben az éjszaka folyamán annyi biztatás érkezett, hogy az osztrogozsszki gyűrűből kitört 26. „Westfalen” német hadosztály elővédje elérte Ilovszkojét, s parancsnoka közölte Heppes századossal, hogy reggelre a magasabbegység zöme is beérkezik.⁶²

A vázolt események következtében, január 18-án estére a repülődandár szinte elemeire hullott szét. A dandárparancsnokság töredékei, a távfelderítő osztály egésze

55 A második világháború... i. m. VI. k. 171. o.

56 HL 2. HDS. pság. — 1943/1094., valamint HL 2. HDS. pság. I. a. — 1943/609. 47. fol.

57 HL 2. HDS. pság. I. a. — 1943/609. 68. és 48. fol.

58 Uo. 37. fol.

59 HL 2. HDS. pság. — 1943/1094.

60 Gaál: Ilovszkoje... 32. o.

61 Uo.

62 Uo. 33. o.

és az 5/2. vadászszázad Harkovban gyülekezett. A Csukás-csoport Ilovskojén harcolt a IV. hadtest kötelékében. A 4/1. bombázórepülő üzemi század és az 1. szállítószázad urazovoi különítménye, valamint a lőszerkezelő oszlop gépkocsin menetben volt Harkov felé. Az 1/1. vadászrepülő-század Sztarij Oszkolban állomásozott, míg a 4/1. bombázórepülő-század átképzés alatt álló része Poltaván. A repülődandár-vonatparancsnokság, az 1. repülő gépkocsioszlop és a vonat munkásszázad Bugyonnijban tartózkodott.

A repülőgéphelyzet még siralmasabb volt. Az 5/2. vadászszázad repülőgépei az üzemzavarok, alkatrészhiány és a —37 C fokos hideg miatt — 1 Bücker „Bü—131” kivételével — a kiürített repülőtereken maradtak. Az 1/1. vadászszázad 8 üzemképes „Me—109” gépe Sztarij Oszkolban volt. Az 1. szállítórepülő-századnak mindössze 1—1 „FW—58”, „Bü—131” és 5 „Storch” típusú repülőgépe maradt. A távolfelderítő osztály és az átképző csoport gépállománya változatlan volt (az előbbie 7, melyből üzemképes 2).⁶³

Ilyen helyzetben nem lehet csodálkozni a vezető orvos naplóbejegyzésén, mely szerint: „Furcsa, csüggeteg, fásult és egykedvű a legénység. A tisztek magukba néznek és hallgatnak.”⁶⁴

Január 20-án reggel Fráter ezredes Novij Oszkolba repült, hogy a hadseregparancsnoknak jelentést tegyen a repülődandár helyzetéről. Az előbbieken vázoltakhoz képest annyi változás következett be, hogy az 1. szállítórepülő-század részei, a gépkocsi szeroszlop egésze, a repülő szeroszlop egyes részlegei és a lőszerkezelő oszlop beérkezett Harkovba. A dandárparancsnokot különben Novij Oszkolban is lesújtó kép fogadta: „Ezt a várost ekkor csak a visszaözlő egységekből összeszedett alakulatok védték néhány nehéz fegyverrel megerősítve.” A hadseregparancsnokság „tágabb törzse” már meg is kezdte újabb áttelepülését, ezúttal Belgorodba.

Közben Fráter ezredes arra utasította az 1/1. vadászszázadot, hogy nélkülözhető anyagának és üzemi századának minél nagyobb részét szállítsa át Harkovba, míg a hajózólépcső és a visszamaradó üzemi részleg, csatlakozva az 52/I. német vadászosztályhoz, további harcfeleladatokban vegyen részt.⁶⁵

A távolfelderítő század repülőgépei felderítési és alacsony támadási feladatokat hajtottak végre a nap folyamán. E kötelék helyzetében bizonyos pozitív változást hozott, hogy január 14-én pótlásként megérkezett 2 hajózórádiós és 2 hajózószerelő, két nap múlva pedig a 2—2 pilóta és megfigyelő is, akik folyamatosan bekapcsolódtak a feladatok végrehajtásába.⁶⁶

Az Urazovóban körülzárt erőknél — tekintettel az élelem- és lőszerhiányra — a hajnali órákban a „Don” repülőparancsnokság engedélyt adott a repülőter kiürítésére.⁶⁷

Az ilovszkojei védőkörletben Heppes százados jelentkezett Wiese tábornoknál, a beérkező 26. német hadosztály parancsnokánál, s engedélyt kért arra, hogy kiürítéskor a sebesülteket és visszavonulókat besorolhassa menetoszlopába. A tábornok hozzájárult ehhez, miután „megköszönte a magyar repülőalakulatok eddigi kitartását.”⁶⁸

Január 21-én hajnali 5 órára két német zászlóalj elfoglalta Podszerednye községet, megnyitva ezzel a visszavonulás útvonalát. A magyar repülőoszlop azonban csak a délutáni órákban tudott besorolni, mert előbb a német sebesülteket indították útba. A magyar szállítókötelékből képzett utóvéd akadtt rá útközben a korábbi kitörési kísérlet színhelyén Csukás Kálmán rep. vk. alezredes holttestére.

63 HL 2. HDS. pság. I. a. — 1943/609. 37. fol.

64 Uo. 7. fol.

65 Uo. 37. fol.

66 Uo. 65—66. és 69. fol.

67 Uo. 48. fol.

68 Gaál: Ilovskoje... 33. o.

A kaotikus helyzetről, a németek „hálájáról” a következőket olvashatjuk a vadászosztály jelentésében: „A védőkörletben szorult egyéb magyar csapatok, valamint kb. 200 szánból álló sebesült szánoszlop menetközben és Budjennyben (Bugyonnijban — Sz. M.) részben fegyvelzetlenségéből, másrészt a németek erőszakos magatartása következtében, mellyel a magyar menetoszlopok besorolását állandóan akadályozták, szétszóródnak. Budjennyben magyar parancsnokság már nem található. A magyar raktárakat német csapatok fosztogatják. Több tehergépkocsimat, mely-sebesültszállításra van szánva, német tisztek a 26. ho. német pk. pes-ra hivatkozva sürgős lőszerszállításra »elkéri géppisztoly segítségével«”.⁶⁹

E napon Jány vezérezredes elrendelte, hogy a dandárparancsnokság vonuljon vissza Belgorodba, ahol a németek által kijelölt repülőtér „egy sík mező minden épület nélkül, mely a nagy hó miatt leszállásra nem is alkalmas.”⁷⁰ — állapította meg Fráter ezredes.

Január 22-én a rossz időjárás miatt repülési tilalom volt, így — ahol lehetett — állományrendezéssel foglalkoztak. Ez alól csak a sztarij oszkoli 1/1. vadászszázad volt kivétel, mely a délután folyamán 3 vadászbombázó támadásával próbálta megakadályozni (!?) a szovjet erők golofajevkai előrenyomulását.⁷¹

Az urazovói csoport — 80 km-es gyaloglás, illetve szánon utazás után — ezen a napon megérkezett Harkovba.

Az ilovszkojei csoport visszamaradt része a nap folyamán — utóvédként — elhagyta körletét, s eljutott Bugyonnijba.

A kialakult helyzet megkövetelte a 2. magyar hadsereg átszervezését. Ezért január 22-én Jány vezérezredes elrendelte, hogy — egyéb magasabbegységek mellett — „A IV. hdt. csapatai és összes vonatai... és a 2. rep. dd. — amelyeket a parancs vételetől neki rendelék alá — a csatolt térkép szerinti É. körletben gyülekezzenek.”⁷² Ennek megfelelően a repülődandár átmenetileg a IV. hadtest közvetlen alárendeltségébe került és Proharovka-nyugaton kellett volna gyülekeznie. Jány vezérezredes „azonban a rep. dd. pk. határozott kívánságára arra való tekintettel, hogy a dd. rep. alakulatai továbbra is mint rep. kötelékek részben harcoljanak, részben német rep. anyagra képeztetnek át, eredeti elhatározását ilyen értelemben megváltoztatta.”⁷³

A 2. magyar hadsereg tragikus helyzetét jellemzi, hogy az Oszkol folyó völgyében gyülekező csapatok katonái 25%-ának volt csak puskája, a tüzérség anyaga pedig teljes egészében elveszett. A Cramer hadtest visszavonulását fedező 1. magyar páncélosadosztály is döbbenetes mérleget készíthetett: január 22-én mindössze nyolc bevethető harcokcsival és egy rohamlóveggel rendelkezett.⁷⁴

Január 23-án az Ilovszkojéről kitortek első csoportjai megérkeztek Harkovba, másik részük Sztarij Oszkolban volt, míg a „német utóvédek utóvédjeként” alkalmazott 5/2. és 2/1. vadászrepülő üzemi századok elszakadtak a menetoszloptól, mert „a németek besorolásukat megakadályozták.”⁷⁵

Ennek ellenére a 2. repülődandár túljutott legkritikusabb napjain. Úgyszintén a 2. magyar hadsereg zöme is, amelyet 1943. január 24-én 12 órai időponttal kivontak az arcvonalból. Ezen a napon érkezett be Novij Oszkolra az 1. páncélosadosztály, állományában 11 harcokcsival, 3 páncélvadással és 2 „Göring” löveggel.⁷⁶

Január 24-én befejeződött az Osztrogozsszk körzetében és az Alekszejevkától északkeletre bekerített ellenséges erők felszámolása, míg a rosszosi csoportosításé még további 3 napot vett igénybe. A 15 napos hadművelet során több mint 15 ellen-

69 HL 2. HDS. pság. I. a. — 1943/609. 144. fol.

70 Uo. 37. fol.

71 Uo. 184. fol.

72 HL 2. HDS. pság. — 1943/295. sz. Hadsereg összefoglaló harcjelentés

73 HL 2. HDS. pság. I. a. — 1943/609. 38. fol.

74 Dr. Csima: i. m. 176. o., valamint HL 2. HDS. pság. — 1943/1094.

75 HL 2. HDS. pság. I. a. — 1943/609. 144. fol.

76 HL 2. HDS. pság. — 1943/1094.

séges hadosztályt zúztak szét a Voronyezsi Front csapatai és további 6-nak okoztak súlyos veszteségeket. Eközben több mint 86 ezer katonát ejtettek fogságba.⁷⁷ Ebből a 200 ezer fős 2. magyar hadsereg 40 ezer halottal, 70 ezer sebesülttel és fogságba esettel „részesült”, s elveszítette felszerelése 80%-át.⁷⁸ Ehhez képest a 2. repülődandár veszteségei elenyészőek: elesett 36 fő, eltűnt 46, beteg 7 fő, sebesült 56, fagyszerült 32 fő — mint az 1943. március 9-én kelt egészségügyi statisztikából kitűnik.⁷⁹ Ami az anyagi helyzetet illeti: elvesztett a dandár anyagkészletének 75%-a, repülőgépeinek 49,3%-a (36 db). Ez utóbbi értékbe beszámították az időközben átvett 8 db „Me—109” és 11 db „Ju—88” repülőgépet is.⁸⁰ (Sajnos, az okmányok jelentős részének elpusztulása következtében nem rendelkezünk konkrét „induló” létszám- és egyéb adatokkal, ezért a veszteség viszonyítása is nehezebb. Mégis, bizonyos támpontul szolgálhat, hogy az állományrendezés után 1943. március 4-én a repülődandárhoz 121 tiszt és 1491 legénységi állományú tartozott.⁸¹)

Azonban ez a veszteségadat is hatalmas, mert értelmetlenül, idegen érdekek és hamis célok érdekében pusztultak el, s ilyenkor egyetlen ember elvesztése is sok. S még az sem lehetett számukra „vigasz”, hogy „A magyar repülődandár alakulatai... a földi harcban, melyre sem hivatva, sem kiképezve nem voltak... A visszavonuló seregtestek utóvédjeként fegyelmezett, zárt egységekben felfegyverezve vonultak vissza Charkow-ig, hogy újból fegyvernemük rendeltetésének megfelelő alkalmazásban folytassák a háborút.”⁸² Sajnos ezt a fegyvertényt rossz oldalon, az emberiség — s közte a magyar nép — alapvető érdekeivel szemben fejtették ki!

1943 legelején Sztálingrád térségében tehát gyökeres fordulat állt be a második világháború menetében. A 2. magyar hadsereg doni katasztrófája szintén rendkívüli jelentőséggel bírt a további eseményekre. Az ezt túlélő tisztok jelentős részében ugyanis óriási törést idézett elő. Sokan ekkor döbrentek rá a Vörös Hadsereg erejére, s nem kevesen ismerték fel azt, hogy a háborút nem nyerhetik meg. Ugyanakkor ezek a tragikus események leplezték a német szövetséges tényleges „bajtársiasságát”, a veszélyhelyzetekben tanúsított valóságos énjét. Mindez erjedést indított el a tisztikarban, melynek egy része az újabb és újabb megrázkódtatások, veszteségek, az ország megszállása következtében fokozatosan eljutott a németekkel való fegyveres szembefordulásig is. Addig azonban még hosszú időnek kellett eltelnie, sok magyar katonának kellett értelmetlenül elpusztulnia.

Így 1943 januárjának utolsó napjaiban a repülőknél, akár megcsömörlöttek, akár rendületlen bizalommal tekintettek német szövetségesükre, végre kellett hajtaniuk az állományrendezést, majd az új feladatokra való felkészülést.

Január 28-án Fráter Tibor rep. ezredes Budapestre repült, hogy jelentést tegyen Rákosi Béla altábornagynak, a légierő parancsnokának. Ennek során arról számolhatott be, hogy elindulásának időpontjában már Harkovban tartózkodott alárendeltjeinek zöme. Ez jelentős eredménynek volt elkönnyelhető akkor, amikor a 2. hadsereg állományából január 30-ig mindössze 50 ezer főt sikerült begyűlekeztetni.⁸³

A csak papíron leváltott, de a súlyos napokat végigharcolt kolozsvári 2/1. vadászrepülő üzemű századnak is megérkezett január végén a megváltó parancs: 30-31-én végre valóban kivált a 2. repülődandár állományából, s felkészült a hazatelepülésre.⁸⁴

Fráter ezredes február 2-án visszatérve Budapestről utasította vezérkari főnökét,

77 A második világháború... i. m. VI. k. 172. o.

78 Magyarország története 8. k. 1918—1919, 1919—1945. Bp., 1976. 1090. o.

79 HL 2. HDS. pság. I. a. — 1943/609. 16. fol.

80 Uo. 10. fol.

81 HL 2. HDS. pság. Naplómelléklet — 1943/322. fol.

82 HL 2. HDS. pság. I. a. — 1943/609. 2. fol.

83 HL 2. HDS. pság. — 1943/1094.

84 HL 2. HDS. pság. I. a. — 1943/609. 145. fol.

hogy a repülődandár átszervezésére „a változott viszonyoknak megfelelő” javaslatot dolgozza ki. Ennek megalapozottságát biztosítandó a dandárparancsnok és vezérkari főnöke másnap felkereste Kortén altábornagyot a magyar kötelékek átfegyverzésének és átképzésének tisztázása céljából. Egyetértettek abban, hogy a kiképzés a korábbi repülőtereken folyjék, illetve a „Don” repülőcsoport parancsnoka Kono-topot jelölte ki vadászátképző repülőtérenként.⁸⁵

Február 3-a több alegységnek is emlékezetes nap maradt, ugyanis ekkor született döntés arról, hogy az 1. szállító üzemi század egy része, valamint az üzemanyag- illetve lőszerkezelő oszlop hazatelepül.

Kevésbé volt örömteli a repülődandár alakulatainak rendezésével kapcsolatban február 4-én hozott elhatározás⁸⁶, miszerint a távolfelderítő osztály változatlanul tovább működik, akárcsak az 52/I. német vadászipilót-osztály kötelékébe beolvasztott 1/1. vadászszázad átképzett része. A 4/1. bombázórepülő-századnak is folytatnia kellett a kiképzést, de már nem a Heinkel „He—111”-eken, hanem a Junkers „Ju—88”-okon.

A 3/2. közelfelderítő üzemi század visszavonult részlegének szerelőátképzését továbbra is a távolfelderítő osztálynak kellett biztosítania.

A repülődandár-vonat alakulataiból *gépkocsi szeroszlop* néven egy gépkocsijavító részleg és egy vegyes gépkocsioszlop alakult. Ugyanekkor a repülő szeroszlop felosztott, beosztottjai a különböző alakulatok műhelyeibe kerültek.

A német vezetésnek való fokozott alárendelést fejezte ki az a tény, hogy döntés született: ezentúl a repülődandár-parancsnokság a „Don” repülőcsoporttal *egy helységbe települ*.

Ezek az intézkedések, a szorosabb együttműködés nem tudta feledtetni a januári napokban kapott „szövetségesi pofonokat”, így a repülőök egy része lényegesen érzékenyebben reagált minden német lépésre. Ez tűnik ki a szállítórepülő-század február 4-i feljegyzéséből, miszerint „Kursk repterét a németek... kiürítették és az ottani vadászrészlegünket cserben hagyták.”⁸⁷

Február 5-én az 1. szállítószázadot is átszervezték, s a főlölegessé vált állományt hazaindították. Ezek — és a többi nélkülözhető kötelék — február 6-án kezdték meg a vasúti berakást⁸⁸, de 4 napig nem tudtak elindulni mozdony hiányában.

Sem a német, sem a magyar hadvezetés nem volt képes kiheverni ekkorra a januári megrázkódtatást. Ez kifejezésre jutott a magyar repülőkötelékek gyakori — sokszor kapkodó, egymást keresztező — áttelepítésében. (Lásd a 22. oldalon lévő táblázatot). Ugyanakkor ennek sokszor nem voltak meg a feltételei. Így pl. a 2. hadsereg február 9-ei helyzetjelentése arról tudósít, hogy a páncélosadosztály és a repülőök nagy része gyalogmenetben vonul hátra, mert „gépkocsijai nincsenek, üzemanyagot ők sem kapnak.”⁸⁹

A repülődandár alárendeltjeinek többsége átképzés alatt, vagy előtt állt, a Vörös Hadsereg pedig további sikereket ért el, így „az újból változott helyzet”⁹⁰-re hivatkozva Fráter ezredes február 9-én azzal a javaslattal fordult mind a Légierő, mint a 2. hadsereg parancsnokságához, hogy csökkentsék a dandár állományát.

A magyar erőknél ez a „hazamentési” kísérlete belevágott az ekkorra egyre inkább testet öltő magyar kül- és katonapolitikai elképzelésbe. Ezt így fogalmazza meg Szombathelyi vezérezredes az 1943. február 12-ei memorandumában: „Számolni kell... azzal, hogy az angolszász hatalmak a tavasz folyamán a *Balkánon partraszállást* kísérelnek meg... Egy balkáni partraszállás következménye kétségtelen *Románia*

85 Uo. 39. fol.

86 Uo.

87 Uo. 203. fol.

88 Uo. 39. és 203. fol.

89 HL 2. HDS. pság. Naplómelléklet — 1943/332.

90 HL 2. HDS. pság. I. a. — 1943/609. 40. fol.

átpartolása lesz az angolszász hatalmak oldalára... számítani kell aktív fellépésükkel (sic!), és pedig ellenünk. *Meg fognak támadni minket*, hogy maguknak az angolszászoknál érdemeket szerezzenek. Fel kell tehát készülnünk arra, hogy ezen támadásokat... visszaverjük, sőt megtorlásképpen magunk részéről is erőiesen visszavágjuk. Egy balkáni háború keretében tehát *Románia elleni beavatkozás* lenne az első lépés, amelyre nekünk készülni kell, és amely által a közös háború mellett sajátlagos magyar céljainkat is, Erdély teljes megszállását és biztosítását is megvalósíthatnánk.”⁹¹ Nos, ebben a felfogásban gyökerezett minden magyar törekvés, ami arra irányult, hogy *a honvédség minél nagyobb részét az országhatárokon belül állomásoztassa*, illetve hogy a hadműveleti területen levő erőknél ne adjon korszerű harceszközöket. Ennek megoldása teljes mértékben — ameddig szigorúan vett érdekeik megkövetelték — a német hadvezetésre hárult.

*A m. kir. I. repülődandár állomáshelyei
(1943. január—február)⁹²*

Kötélék	1943. I. 28.	1943. II. 4.	1943. II. 9.	1943. II. 13.
2. rep. dd. pság.			Poltava	Poltava és Kijev
5/I. V. oszt. törzs 5/2. V. szd.			Guti	Konotop
1. TF. oszt. 1/1. TF. szd. 1/3. TF. (K.) szd. 1/1. TF. üz. szd.	Harkov	Harkov	Poltava Poltava és Harkov	Boriszpol
3/2. KF. üz. szd. részei 1. száll. rep. szd.			Poltava	Poltava
1. száll. rep. üz. szd.			Poltava?	Poltava?
rep. szero.			—	—
rep. gk. szero.			Poltava és Harkov	Poltava
1. rep. mu. szd.			?	Kijev
1/1. V. század			Harkov és Guti	Poltava
1/1. V. üz. szd.	Kurszk		Harkov	Konotop
4/1. B. szd.	Poltava	Poltava	Poltava és Vinnyica	Vinnyica
4/1. B. üz. szd.				Poltava és Vinnyica
5/2. V. üz. szd.	Harkov?	Harkov	Guti	Konotop

Ebben azi dőben szükségük volt még a kisszámú magyar kötelékekre is. Így február 13-án arra utasította Fráter ezredes Kovács Endre rep. alezredest, a távolfelderítő

⁹¹ Horthy Miklós titkos iratai. Az iratokat sajtó alá rendezte, magyarázó szövegekkel és jegyzetekkel ellátta: Szirmai Miklós és Szücs László. Bp., 1972. 349—350. o.

⁹² Uo. 49—52. fol.

osztály parancsnokát, hogy vegyen át a Luftwaffétól 9 Junkers „Ju—88”-t. Erre éppen égetően szüksége volt az 1/1. távfelderítő századnak, ugyanis pont ezen a napon jegyezték be a naplójukba, hogy „Bevethető gépekkel nagyon gyengén állunk.” Ez az egyszerű mondat azt takarta, hogy mindössze 2 üzemképes géppel rendelkeztek a 6-ból.⁹³

Az 1/1. vadászszázad is e napon kapta a jó hírt: Konotopon átvehet 6 új Messerschmitt „Me—109 F4B”-t, s ezzel párhuzamosan adja át a bevetésre alkalmatlan 4 repülőgépét kiképzés céljára az 5/2. vadászszázadnak.⁹⁴

Február közepére a németek is végrehajtottak bizonyos szervezeti változásokat. Ennek megfelelően 14-én Fráter ezredesék tudomására hozták, hogy a „Don” repülőparancsnokság a továbbiakban a 4. légiflotta 1. repülőhadtestjeként támogatja a „Dél” hadseregcsoport hadműveleteit.⁹⁵ Ezúttal már egészen határozott formában fogalmazták meg azt az igényüket, hogy 6—8 napig — amíg ők Poltaván tartózkodnak még — a repülődandár is maradjon.

Ezekben a napokban tovább folyt a repülőszázadok vándorlása. Február 15-én útbaindult Vinnyicára a 4/1. bombázószázad utolsó részlege, a gépkocsi szerszlop pedig Kijevbe. Ugyanekkor Heppes százados azt volt kénytelen jelenteni előjárójának, hogy az 5/I. vadászosztály a túlsúfolt vinnyicai repülőtéren nem kap elhelyezést. A 20—21-én Kijevbe érkező repülődandár-törzsszel másnap közölték a németek, hogy a Vinnyicára áttelepült bombázókat továbbirányítják a Marseille közelében levő Istresbe, mivel csak ott van „Ju—88” kiképző-alakulat.⁹⁶

Az áttelepülések szüneteiben — a lehetőségekhez mérten — harcfeleladatokat is meg kellett oldaniuk a magyar repülőknél. Azt, hogy ezeket egyre nehezebb körülmények között tudták végrehajtani, mi sem bizonyítja jobban mint az, hogy a február 21-ét megelőző két hétben Hollós János rep. százados 1/1. távfelderítő százada 4 „Ju—88” repülőgépet veszített.⁹⁷

Február utolsó harmadában az 1/1. vadászrepülő-századnak is mind gyakrabban adtak bevetési parancsot a németek. A vadászbombázó géppároknak a „Dél” hadseregcsoport február 22-én indított ellentámadása légi biztosításában kellett részt venniük. A hó végéig mintegy 25 géppárral hajtott végre vadászbombázó feladatot, alacsonytámadást, illetve oltalmazást Grajvoron, Bogoduhov, Merefa és Ahtirka légterében.⁹⁸

Mivel Szombathelyi vezérezredes február 17-i parancsában jelezte, hogy a 2. hadsereg — állományában az arcvonalon levő összes magyar csapattal — a „Közép” hadseregcsoportnak lesz alárendelve, február 23-án Jány vezérezredes és Kovács vezérőrnagy tárgyalásokat folytatott Szmolenszkben e német hadműveleti kötelék parancsnokával, von Kluge vezértábornaggal és von Wöhle altábornaggal, a hadseregcsoport vezérkari főnökével. Ezt követően a repülőparancsnokkal abban egyeztek meg, hogy a magyar repülőkötelékek átképzését ott fejezik be, ahol elkezdték, így azok egyelőre nem kerülnek át a „Közép” hadseregcsoporthoz. Ugyanekkor az illetékes szakember a Luftwaffe részéről úgy nyilatkozott, hogy támogatni fogja a repülődandár német gépekkel való ellátását, mivel „ebben semmiféle gátló körülményt nem lát fennforogni.”⁹⁹

Mindenesetre másnap végre megszületett a döntés: az 5/2. vadászrepülő-század átképzésére Umanban kerül sor. Ezúttal nagylelkűek voltak a szövetségeseik, mivel némi vita után úgy döntöttek, hogy „még német alakulatok kilakoltatása árán is

93 HL 2. HDS. pság. I. a. — 1943/609. és 76. fol.

94 Uo. 41. fol.

95 Uo.

96 Uo. 42. fol., valamint *Ghyczy: Zuhannak...* 36. o.

97 HL 2. HDS. pság. I. a. — 1943/609. 79. fol.

98 Uo. 186. fol.

99 *Dr. Horváth: i. m. 198., 205. és 208—209. o.*

helyet kell biztosítani”¹⁰⁰ számukra. Ugyanekkor az új német összekötő tiszt: br. Mantaufel (más források szerint Manntaufel) rep. ezredes nem hagyta szó nélkül, hogy a 4/1. bombázószázad Dél-Franciaországba vezényelt állománya (18 tiszt, 108 fő legénység) nem a németek által rendelkezésre bocsátott vonattal — Magyarország kikerülésével —, hanem saját szabadságos szerelvénnel, Debrecen érintésével utazott új állomáshelyére. Csak nagyon rövid időt tölthettek azonban családi körben, mert február 24-én léptek be Lavocsnénál az ország területére, s 28-án már el is hagyták azt Hegyeshalomnál.¹⁰¹

Ugyancsak magyar területre érkezett február 24-én a 2. repülődandár munkás-századától 1 tiszt és 46 legénységi állományú, a szeroszloptól pedig 1 tiszt és 31 katona.¹⁰²

Február 28-án újabb változás állt be a 2. repülődandár szervezetében: mivel szállító repülőgépekkel már nem rendelkezett, valamint egyéb létszám- és gépcsökkenés következtében az 1. szállítórepülő-századot 2. repülődandár futárrepülő-rajjjá szervezték át.¹⁰³

Fráter ezredes repülőgépek tekintetében is — a kapott néhány harceszköz ellenére — rendkívül rosszul állt. Az 1943. március 1-i helyzet szerint alárendeltjei az alábbi típusú és mennyiségű repülőgéppel rendelkeztek:¹⁰⁴

Típus	1/1. TF.	1. rep. száll.	5/2. V.	1/1. V.
	század			
„He—111 P—6”	2	—	—	—
„Ju—88 D”	9	—	—	—
„Bü—131”	1	1	1	1
„Me—109 F4B”	—	—	2	9
„FW—58”	—	3	1	—
„Fi—156”	—	3	—	—
<i>Összesen:</i>	12	7	4	10

A 2. repülődandár e 33 gépén kívül a megszálló csoport parancsnoksága rendelkezett még 1 „Bü—131”, 1 „Ar—96”, 2 „Fi—156” és 1 zsákmányolt repülőgéppel.

Lényegesen többre nem számíthatott, mert a magyar politikai és katonai vezetés — a korábban vázolt okok miatt — nem volt hajlandó újabb repülőgépet adni a 2. magyar hadseregnek, a Luftwaffe pedig csak a nélkülözhető néhány harceszközzel mondott le. Márpedig egyre inkább szüksége volt neki is a további repülőgépek tömegére. Ez indokolta azt, hogy Speer, a fegyverkezés és hadiipar birodalmi minisztere már 1943 januárjában úgy fogalmazott a központi tervbizottság ülésén, hogy mindenekelőtt a *repülőgépek* (kiemelés tőlem — Sz. M.), harcokocsik és tengeralattjárók gyártását kell fokozni.¹⁰⁵

Ennek a döntésnek az volt a közvetlen következménye, hogy 1943 februárban

100 HL 2. HDS. pság. I. a — 1943/609. 42. fol.

101 HL Vkf. Eln. I. NHJ — 1943/1459. és 1601. Kszv. hdm. 43. II. 24. és 28.

102 Uo. — 1943/1459. Kszv. hdm. 43. II. 24.

103 HL 2. HDS. pság. I. a. — 1943/609. 208. fol.

104 HL 2. HDS. pság. Rep. dd. pk. Vegyes — 1943/sz. n. (15. doboz, 255. fol.)

105 A második világháború... i. m. VI. k. 648—649. o.

határozat született a német—magyar repülőgépgyártási program kibővítéséről.¹⁰⁶ Német nyomásra az eredeti 1 milliárdos beruházási összeget 2,7 milliárd pengőre növelték.¹⁰⁷ Ennek eredményeként a partnerek már havi 70 vadász- és 75 romboló repülőgép gyártásával számoltak. Így a korábban rögzítettek felül a Magyar Királyi Honvéd Légierőnek további 138 „Me—109F”, 92 „Me—210” és 274 „Me—410” jutott volna. Ez egybevágott a vezérkar főnökének azon törekvésével, hogy mihamarabb befejezze — többek között — „a légierő felszerelését is úgy, hogy legalább a hadi alkalmazhatóság alsó fokát elérjék.”¹⁰⁸

Ez azonban a honi repülőalakulatokra vonatkozott, illetve a rendkívül nehezen beindult hazai gyártmányok is ezek mennyiségi és minőségi mutatóit emelték.

E magyar törekvést ellensúlyozandó, a német hadvezetés is kikötötte, hogy az általa átadott „korszerű gépanyag csak hadműveleti területen áll a magyar egységek rendelkezésére, hazaszállítani nem lehet.” Ennek megfelelően a helyszínen részesítették kiképzésben, s az első adandó alkalommal be is vetették őket. Így 1943 márciusában Umanyan megkezdődött az 5/2. vadászszázad személyzetének átképzése a „Me—109 G—2” típusra.¹⁰⁹

Egyéb feszültségek is kimutathatók a német—magyar repülőkapcsolatokban ez idő tájt. Jagow budapesti követ pl. nem kis epével továbbította külügyminisztériumának azt a magyar követelést, hogy az Istresben zuhanóbombázó-átképzés alatt álló magyar századokat ne alkalmazzák harci bevetésben. „Ebből a hivatalos közlésből ismét világosan látható a magyarok álláspontja, hogy csak az Oroszország elleni harcban vesznek részt”¹¹⁰ — mutatott rá Jagow.

A Dél-Franciaországba küldött magyar bombázók 1943. március 10-én hajtották végre az első „szoktató-ismerkedő” felszállást, s kezdték meg több mint 1 hónapos átképzésüket a „Ju—88”-okra.¹¹¹

Erre a korszerűbb típusokon való begyakorlásra feltétlenül szükség volt a Magyar Királyi Honvéd Légierő minőségi fejlesztése, csapásmérő erejének fokozása érdekében. Ezt a szükségzerűséget talán az egyik legilletékesebb, Kovács vezérőrnagy fogalmazta meg, miszerint „A haderő megszervezésénél irányító alapelvként kell elfogadnunk, hogy a pc. erők és a légi erők minden hds-nek a leghatásosabb erejét képezik, azaz *ők teszik korszerűvé* a haderőt... A két, háborút eldöntő eszköznél, a pc. és légi erőknél a korszerűség, vagy helyesebben kifejezve: a legmagasabb fokú korszerűség a döntő és ebből az elvből nem lehet engedni.”¹¹² Nos, a 2. hadsereg vezérkari főnökének messzemenően helyes volt a légierővel kapcsolatos megítélése, azonban az objektív feltételek nem tették lehetővé ennek rövid idő alatti megvalósítását.

Szükség lett volna pedig erre, mert csak a propaganda szajkózta — de talán a szerzői sem hitték —, hogy a Vörös Hadsereg sztálingrádi és doni támadása „csak részleteredményekkel járt. A tavasz és a nyár a német kezdeményezés jegyében fog állani... a német támadás fogja a keleti katonai helyzet eldöntését kiküzdni.”¹¹³ A valóság az volt, hogy éppen a „Dél” hadseregesoport volt az, amely a belgorodi és harkovi irányban február—márciusban bizonyos sikereket ért el, amit néhány hónap múlva ismét elvesztett. Ezekről a magabiztosnak tűnő vágyálmoktól sokkal beszé-

106 *Berené T. Iván—Ránki György: A monopolkapitalizmus kialakulása és uralma Magyarországon 1900—1944.* Bp., 1958. 84. o.

107 Uo.

108 HL HM Eln. 17. r. — 1942/104 493., valamint *Dombrády Lóránd: A Kállay-féle kiugrási politika és a magyar katonai vezetés.* HK 1974/4. sz. 528. o.

109 *Csanádi Norbert—Nagyváradai Sándor—Winkler László: A magyar repülés története.* Bp., 1977. 236—238. o.

110 A Wilhelmstrasse és Magyarország. Összeállították és sajtó alá rendezték, a bevezető tanulmányt írták: *Ránki György, Pamlényi Ervin, Tilkovszky Loránt, Juhász Gyula.* Bp., 1968. 714. o.

111 *Ghyczy: Zuhannak...* 37. o.

112 HL 2. HDS. pság. Naplómelléklet — 1943/570.

113 Magyar Szárnyak 1943/6. sz. 4. o.

desebbek voltak azok a tények, hogy a magyar repülőök szaklapjából egy jó időre eltűnt a honvéd légierőről szóló tudósítás.

Igaz, ezekben a hetekben — az átképzésen túl — nagyon sok nem történt. A távolfelderítők tevékenykedtek leginkább, így március 20-án megünnepelhetők 300. bevetésüket. Az ezt követő napokban új személyzetek érkeztek a pótosztálytól, amelyek leváltották az átlagosan 60 bevetéssel rendelkező „öregeket.”¹¹⁴

S még egy jelentős esemény következett be a 2. repülődandár életében: 1943. március 25-én a parancsnoki poszton Illy Sándor rep. vk. ezredes váltotta fel Fráter Tibort.¹¹⁵ Ezt követően bizonyos alakulatok is „mozogtak”. Így 1943. április 5-én Hegyeshalomnál „kilépett” a debreceni 3. bombázórepülő-osztálytörzs, a 3/1. bombázószázaddal és üzemi századával. Április 9-én „belépett” Lavocsnánál a 2. repülődandár 3 tiszteje és 139 katonája. Április 12-én hazai állomáson kirakott a 3/2. közelfelderítő század korábban kint maradt része és az 1. távolfelderítő század. Április 15-én elhagyta az országot a kecskeméti 3/1. közelfelderítő század és üzemi századának első része.¹¹⁶

A belgorod—harkovi német sikerek következtében az 1. távolfelderítő osztály április elején visszatelepülhetett Harkovba, ahol a VIII. német repülőhadtest alárendeltségébe került, s a Kurszk, Kasztornoje, Szvoboda, Rosszos, Izjum által határolt területen végezték felderítő tevékenységüket. Ennek során már érzékelték a későbbi kurszki szovjet védelmi és támadó hadműveletek előkészületeit: „ahol eddig naponta 100—120 gépet számláltunk össze felderítő repüléseink folyamán, a gépek száma átlagosan 900-ra szaporodik, amiből kb. 700 egymotoros”¹¹⁷ — emlékezett vissza az egyik pilóta. Ennek következtében a vadászokra is nagyobb felelősség hárult, különösen Obojany és Karocsa légterében kellett fokozottan biztosítaniuk a távolfelderítőket, akik a hó végére elérték 400. bevetésüket. E tevékenység során 2 légi győzelmet szereztek és több repülőgépet — de személyzetet nem — vesztettek.

Április 20-án az istresiek is végrehajtották utolsó „békés” repülésüket, s — ezúttal nem sikerült a hazaruccanás — egyenesen Ukrajnába vonatoztak.¹¹⁸

Április 28-án Jány vezérezredes hazaindult úgynevezett béketörzsével. Ezzel „A hds. pság. mint a magyar kir. 2. hds. pság. működését 1943. IV. 30-án 24 órával befejezte.” Helyét a „Magyar királyi honvéd megszálló erő parancsnokság” vette át, élén Lakatos Géza altábornaggyal.¹¹⁹ Ő azonban semmi befolyást nem gyakorolt a Luftwaffének teljesen alárendelt magyar kötelékekre, amelyek tovább folytatták háborús tevékenységüket. Ilyen feladatvégrehajtás közben pusztult el 1943. május 8-án Valujki környékén az egyik távolfelderítő repülőgép személyzete (Satzger Keresztély rep. százados, pilóta; Petkóczy Sándor főhadnagy, megfigyelő; Czilczer őrmester, hajózásvírász és Gyenis tizedes hajózásszerelő), illetve esett fogságba Sztarij Oszkol térségében Jakab Zoltán százados, pilóta; Balogh Béla hadnagy, megfigyelő; Csira László őrmester, hajózásvírász és Malovánai Sándor szakaszvezető, hajózásszerelő)¹²⁰. Emellett a távolfelderítő század további 2 gépet vesztett, s helyettük csak 2 „Ju—88”-at kapott.

Május első napjaiban a 4/1. — most már — zuhanóbombázó-repülőszázad is visszaérkezett Istresből a Vinnyicától északnyugatra 25 km-re levő Kalinovkára. Itt 5-e és 18-a között vették át, s repülték be Junkers „Ju—88”-aikat. Ezt követően május 19-én áttelepültek harkovi hadi repülőterükre. Itt egy 130 km szélességű és 110 km

114 Péterdi: i. m. 43—44. o.

115 HL 2. HDS. pság. — 1943/1094.

116 HL Vkf. Eln. 1. NHJ — 1943/2753., 2894. és 3100. Kszv. hdm. 43. IV. 6., 10. és 16., valamint 1703/12/M. hdm. 1. vkf.

117 Péterdi: i. m. 44. o.

118 Ghyez: Zuhannak... 38. o.

119 HL 2. HDS. pság. — 1943/1094., valamint HL Vkf. Eln. 1. NHJ — 1943/261. dob. 983. fol.

120 Péterdi: i. m. 45. o.

mélysgű terület fölött kellett működniük, ahol „a szovjet légi fölény túlságosan is nyomasztó”¹²¹ volt. Ezért csak erős vadászkíséret mellett tudtak tevékenykedni. Bevetéseik zömét a vasúti összeköttetés megszakítása céljából hajtották végre, ritkábban mérték csapást csapatösszevonásokra, repülőterekre. Az azonban rossz ómennek volt elkönnyelhető, hogy már az első bevetés alkalmával elveszítették egyik repülőgépüket és személyzetét.

Eközben folyamatosan — ha nem is nagy ütemben — folyt a repülőszemélyzetek cseréje, a harci tapasztalatok minél széleskörűbbé tétele. Így május 18-án hazai földre érkezett az egyik üzemi század 21 legénységi állományú tagja, másnap pedig elhagyta az országot a 3/1. bombázórepülő-század légvédelmi ágyús szakasza és az üzemi század gépkocsianyaga.¹²²

Július 2-án a 2/2. zuhanóbombázó-repülőszázad — az iratok legalább is ezen a néven említik — hagyta maga mögött Lavocsnénál az országhatárt, 15-én a 2. repülődandár-vonat gépkocsi- és műhelycsoportja, amely 18-án ki is rakott Kijevben. Boldogabb volt viszont a repülődandár üzemi századának azon része, amely 7-én Siankin át belépett az országba, s útbaindult a sátoraljaújhely-gyártelepi fertőtlenítő állomásra.¹²³

A távfelderítők mind fokozottabb igénybevitelét bizonyítja, hogy e hónapban elérték 500. bevetésüket. A zuhanóbombázók is nap mint nap kaptak újabb feladatokat, azonban ezekről részletes feljegyzéssel nem találkoztam.

Miközben a hadművelleti területen levő néhány század harc feladatokat látott el, az országon belül is történtek fontos események. Így a német—magyar politikai kötérlhúzás következménye az volt a honvédségre, hogy 1943. június 12-én Kállay miniszterelnök meneszteni kényszerült Nagy Vilmos vezérezredest, akit Csatay Lajos vezérezredest, a 3. hadsereg addigi parancsnoka követett a honvédelmi miniszteri poszton. A háború további menete szempontjából azonban sokkal fontosabb események érlelődtek a szovjet—német arcvonalon.

Ennek rendkívül lényeges eleme volt az a küzdelem, amit a szovjet légierő 1943. április—június hónapokban folytatott a hadászati légi uralomért. Ennek kivívása nagyon nehéz feladatot jelentett, hiszen a Kurszk térségében tevékenykedő 6. és 4. légiflottát a német hadvezetés 1943. március 15. és július 1. között a Franciaországból és Norvégiából ide átvezényelt 13 repülőcsoporttal erősítette meg.¹²⁴

A szovjet Legfelsőbb Főparancsnokság Főhadiszállása a kialakult helyzetet értékelve úgy döntött, hogy két hatalmas légi hadművelletben szétzúzza a Luftwaffe e térségben harcoló főcsoportosításait. Az elsőben a két légiflotta 60%-a által megszállt repülőterekre szándékozott meglepetésszerű csapást mérni hat légi hadsereggel. Ezt a légi hadművelletet 1943. május 6., 7. és 8-án hajtották végre 1400 repülőgép-bevetéssel. Ennek eredményeként több mint 500 ellenséges légi harceszközt tettek harcképtelenné, miközben 122-t veszítettek.¹²⁵

A másik nagy akciót a június 8. és 10. közötti 3 napon hajtották végre három légi hadsereg és több távobombázó repülő-magasabbegység bevonásával. Ennek során 28 ellenséges repülőteret támadva 254 repülőgépet pusztítottak el.¹²⁶

Természetesen a tengelyhatalmak légierői sem tétlenkedtek, így május—június folyamán 1200 gép részvételével mintegy 380 légitámadást intéztek szovjet repülőterek ellen, s eközben 124 repülőgépet veszítettek. E támadások hatékonyságát jelentősen csökkentette az a tény, hogy Novikov légimarsallnak, a szovjet légierő parancsnokának jelentése szerint: „A repülőterek légvédelmének egyik rendszabályaként

121 *Ghyczy Tihamér*: Egy zu-bo-boszorkány élményeiből. KMSZ 1982/11. sz. 45. o.

122 HL Vkf. Eln. 1. NHJ. — 1943/4011. és 4164. Kszv. hdm. 43. V. 18. és 23.

123 Uo. — 1943/4470., 4591., 4759. és 4817. Kszv. hdm. 43. VI. 3., 8., 16. és 19.

124 A második világháború története 1939—1945. Bp., 1979. VIII. k. 173. o.

125 Uo. 175. o.

126 Uo. 176. o.

sikeresen alkalmazzuk az álrepülőtereket. A Déli Front 8. légi hadseregének álrepülőterére például az ellenséges légierő az utóbbi másfél hónap alatt 2214, összesen 46 755 kg súlyú bombát dobott le, az igazi repülőterekre pedig ezalatt 61 darab 2750 kg összsúlyú bomba hullott.”¹²⁷

A hadászati légi uralomért vívott heves küzdelem következtében 1943 tavaszán és nyarának elején a betolakodók mintegy 3700 repülőgépet veszítettek,¹²⁸ így egyre inkább kicsúszott kezükből a hadászati kezdeményezés.

A német szárazföldi haderő még ezzel sem dicsekedhetett, mert Sztálingrád óta nem rendelkezett vele. Ezért a német hadvezetés úgy döntött, hogy 1943 júliusában végrehajtja a „Citadella” hadműveletet: levágja az ún. kurszki kiszögellést, és hatalmas veszteséget okozva a Vörös Hadseregnek, ismét rákényszeríti akarátát.

A szovjet főparancsnokság viszont úgy döntött, hogy védelmi tevékenységgel elvérezteti a támadó erőket, így megszilárdítja a hadászati kezdeményezés birtoklását, majd ellentámadásba átmenve szétzúzza a „Közép” hadseregcsoport orjoli, illetve a „Dél” hadseregcsoport belgorod—harkovi csoportosítását.

Ebben a küzdelemben a 2900 vörös csillagos repülőgéppel 2050-et tudtak szembeállítani a tengelyhatalmak.¹²⁹ Ez utóbbiba beletartozott a 2. repülődandár néhány tucatnyi repülőgépe is.

Az 1943. július 5-én megindított „Citadella” hadművelet az egyik irányban 10—12 km-es térryerés után 12-ére, a másikban 30—40 km-nyi mélységben 23-ára kifulladt. Ezzel párhuzamosan kezdetét vette a szovjet fegyveres erők kurszki ellentámadása, aminek eredményeként augusztus végére felszámolódott az ellenség mindkét Kurszk-környéki csoportosítása.

Az ellentámadásból kinövő általános támadás menekülésszerű visszavonulásra kényszerítette a betolakodókat, akik csak szeptemberben tudtak megkapaszkodni a Dnyepertől jóval nyugatra. Mindez így tükröződik az egyik távfelderítő feljegyzésében: „Júliusban megkezdődik a Belgorod-i német áttörés, melynek gyászos félbeszakadása után az osztály Poltavára kénytelen áttelepülni, majd később tovább, nyugatra.”¹³⁰

Ennek ellenére folytatódott a magyar repülőállomány cseréje. Így július 14-én egy 85 tengelyes szerelvénnel elhagyta az országot a légierő gépkocsi vonatosztályának kivezényelt része, 25-én pedig követte őket az 1. távfelderítő osztály pótkerete. E hó 27-én viszont Budapesten kirakott a 2. repülődandár-parancsnokság felváltott része.¹³¹

A 2/2. zuhanóbombázó-század, melynek kiképzése a hadműveleti területen fejeződött be — nem hivatalos forrás szerint¹³² — augusztusban kezdte meg bevetését 12 Junkers „Ju—87D” típusú repülőgéppel, Korosy Jenő rep. százados parancsnoksága alatt. (Bár e vonatkozásban is van tisztázatlan körülmény, hiszen az október 1-től érvényes 1943/44. évi hadrendet tartalmazó ún. 43 000-es intézkedés szerint a 2/2. század „később alakul át” zuhanóbombázóvá!)¹³³

Az 1. szállítórepülő-század is megfeszítetten tevékenykedett. Egy Nyugaton megjelent forrás szerint¹³⁴ 1943 nyaráig kb. 700 ezer kilométernyi távolságot repültek, miközben mintegy 200 t tábori postát, 100 t katonai és 10 t egészségügyi anyagot, valamint 800 sebesültet és 1700 utast szállítottak. Augusztusban a gyors szovjet

127 Uo. 177. o.

128 Uo.

129 Uo. 191. o.

130 Péterdi: i. m. 47. o.

131 HL Vkf. Eln. 1. NHJ — 1943/5438., 5749. és 5830. Kszv. hdm. VII. 15., 26. és 28.

132 Gaál Gyula—Vági Ernő: A magyar királyi légierők harcai Szovjet-Oroszországban a II. világháborúban. Magyarország honvédelme a II. világháború előtt és alatt (1920—1945). Kiadta és sajtó alá rendezte: Dámoki Veress Lajos. München, 1972. 241—242. o.

133 HL HM Eln. 1. a. — 1942/42000.

134 Gaál Gyula: Szárnyas szállítók. KMSZ 1981/10. sz. 6. o.

előretörés időszakában a század Harkovban levő 2 „Ju—52”-e tett komoly szolgálatokat az 5/I. vadászosztály földi részlegének hátratelepítése során. (Különben a szállítórepülőszázad „végállomásai” augusztus: Harkov; szeptember: Kijev; október elején: Zsitimir, végén Bobrujszk; november: Pinszk — jól mutatják a szovjet frontok hatalmas ütemű térnyerését).

A Vörös Hadsereg sikerei arra kényszerítették az 5/I. vadászrepülő-osztályt is, hogy egyre gyakrabban és mind nyugatabbra keressen új repülőteret. Így 1943. szeptember 4-én Harkovból Poltavára települt át. Itt vette kezdetét az osztály két századának egyesítése. Az 1/1. vadászszázad állományának zöme Ujszászy György rep. százados parancsnoksága alatt hazatelepült Szolnokra. Szeptember végén Heppes Aladár rep. százados, osztályparancsnok is visszatért Budapestre, ahol az új vadászrepülő harcszabályzat kidolgozását kapta feladatul. A kintmaradottak Horváth Gyula százados ún. 5/2. önálló vadászrepülő-századába olvadtak be.¹³⁵

Ezekkel az eseményekkel egyidejűleg a légierő illetékesei nagy erőfeszítéseket tettek viszont a korábban megálmódott korszerű légierő megteremtése érdekében annál is inkább, mert nyilvánvalóvá vált, hogy a fejlesztés üteme lassúbb a tervezettnél. Ez kifejeződött az október 1-ével életbe lépett 1943/44. évi szervezési intézkedésben is.¹³⁶ Ennek már az „Általában” fejezete is érzékeltette, hogy hiába csökkentették 1941—42-ben radikálisan a hadrendet, a nagy harctéri veszteségek és egyéb (termelési, beszerzési) nehézségek miatt nem sikerült biztosítani az 1943. október 1-ére tervezett „Huba—III/1.” hadrend létrehozásának feltételeit. E fejezetben található megfogalmazás szerint ugyanis a hadrendfejlesztés súlya — többek között — „az emberanyagunknak minél teljesebb kihasználásával a *hadirendünk későbbi továbbfejlesztéséhez az alapok megteremtésén* (kiemelés tőlem — Sz. M.) nyugszik.” Tehát továbbra is az alapozás volt a feladat.

A legjelentősebb változások a légierő felső vezetésében következtek be. A légügyi főcsoportfőnök — Magyarosy Sándor altábornagy — egyben a légierő parancsnoka beosztást is átvette (Rákosi Béla altábornagy augusztus 1-ével nyugállományba vonult), s mint ilyen rendelkezett az összes repülőalakulat fölötti parancsnoklás és felügyelet jogával. A légierő parancsnokának helyettese ettől az időponttól ellátta a légierő felügyelőjének feladatkörét is.

Az a változás szintén alapvetőnek ítélnél, hogy az addigi Légierő Parancsnokság átalakult „M. kir. 1. honvéd repülőhadosztály-parancsnoksággá.”

Az új szervezési intézkedés a Honvédség 10 239 rendszeresített tiszti és tisztjelölti helyéből 1009-et (ebből 945 hivatásos) biztosított a légierő részére. Ezt azért kell hangsúlyozni, mert mindkét vonatkozásban közel 30%-os növekedést jelent. A Honvédség rendszeresített 271 134 fős csapatlegénységéből 24 290 illetve a légierőt, ami az előző évihez képest 20%-os gyarapodással volt egyenlő.

Ezt jól érzékelteti a következő táblázat:

*A légierő állományának változása*¹³⁷
(1942—44)

Szervezési év	Hivatásos tiszt	Legénység	Rep. század	Repülőgép
1942/43.	779	20 082	22	769
1943/44.	945	24 290	29	864

¹³⁵ Winkler : i. m. 3. o.

¹³⁶ HL HM Eln. 1. a. — 1943/43 000.

¹³⁷ HL HM Eln. 1. a. — 1942/42 000. és 1943/43 000.

Ugyanakkor azt is látni kell, hogy a szervezési intézkedés az elérendő — s részben feltöltendő, vagy megteremtendő — helyzetet jelölte. Így pl. az 1943/44. évi szervezési intézkedés 13 vadászszázadról beszélt, a valóságban azonban 1943 őszén csak 8 vadász-, 1 éjjeli vadász- és 1 rombolószázad létezett.¹³⁸ (Igaz, ez utóbbi csak alakulóban volt.)

Ennek ellenére összességében az állapítható meg, hogy — a „kellálladékot” figyelembe véve — a vadászszázadok száma kettővel, a bombázóké pedig hárommal nőtt, ami 20, illetve 50%-os növekedést jelentett — vagy jelzett a későbbiekre —, sőt a hat osztályparancsnoki raj további két századdal (10—10%-kal) gyarapította a légierő állományát. Az említett 864-ből 392 volt hadi-, 432 gyakorló és iskola-, valamint 40 különleges repülőgéppel rendelkezett a légierő, ami jelentős (65; 24 illetve 6 gépes) növekedést takart. Ugyanakkor azt is látni kell, hogy ennek ellenére sem sikerült a rendelkezésre álló 2 távol- és 4 közelfelderítő, 13 vadász-, valamint 10 bombázószázaddal megvalósítani a „Huba—III/1.” hadrend 3 távol- és 8 közelfelderítő, illetve 23 vadászszázados állományát. Mindössze a bombázók vonatkozásában érték el a kívánt 10 százados erőt.

Ugyanakkor figyelmet érdemel az a tény is, hogy minden nehézség ellenére *sikerült befejezni a 100%-os tartalék képzést*. Lényegében tehát itt mondható el először, hogy bár nem érték el a két évvel korábban elhatározott célkitűzéseket, mégis jelentős fejlődést takart e szervezeti intézkedés. Az 1943 januári—februári veszteségek ellenére is kimutatható gyarapodás mind a személyi-, mind a repülőgéppállományban.¹³⁹

Mindenesetre a hadműveleti területen levő repülőkötelékek helyzetében ekkor csak annyi történt, hogy október 5-én az itt tevékenykedő 2. repülődandár-parancsnokság elnevezését 102. repülődandár-parancsnokságra változtatták, s minden kivonult repülőalakulatot neki rendeltek alá.¹⁴⁰

A közelő tél, a kedvezőtlen időjárás természetesen egyre inkább akadályozta a harcoló kötelékek tevékenységét. Ennél is kevesebbet tudunk azonban, mert a rendelkezésre álló anyagokból mindössze apró mozaikok tűnnek elő. Az egyik ilyen, hogy a gyors ütemben nyugatra tolódó arcvonala rohamosan közeledett Berdicsevhez. Az itteni magyar kórház sebesültjeinek elszállításában a Budaörsről november 10-én kirendelt „Ju—52” egészségügyi gép 4 fordulóval — ha túlterhelve is — Proszkurovba tudta szállítani a 150 sebesült döntő részét.

Ami az 5/2. önálló vadászszázad további tevékenységét illeti, annyi ismert, hogy 1943 decemberében a börgöndi harcoképző vadászszázad állományából egészült ki, s ekkor ennek a századnak — már november óta kint tartózkodó — parancsnoka, Kovács József rep. százados vette át a 102/1. önálló vadászrepülő-századra átkeresztelt alegység vezetését.¹⁴¹

Egyes — nem hivatalos — összesítések szerint¹⁴² a hadműveletekben részt vett alegységek 1943. évi tevékenységét az alábbi adatok jellemzik:

— az 5/I. vadászosztály az 1943 május és november közötti időszakban 1560 bevételt hajtott végre, melynek során a korábban ismertetett légi győzelmek mellett elveszített 9 pilótát (a gépvesztésegről nincs adat);

— az I. önálló távfelderítő osztály, illetve az osztálytörzs szeptemberi hazatérését követően a — Mersich Adorján rep. százados parancsnoksága alatt tevékenykedő — 1. önálló távfelderítő századdá „előlépő” kötelék tovább végezte feladatát;

— Telbisz Imre rep. százados Focke—Wulf „FW—189”-es repülőgépekkel rendel-

138 *Vasváry József*: Hozzáfűzések Dr. Szabó Miklós örgy.: A Magyar Királyi Honvéd Légierő technikai és szervezeti fejlődése (1938—1944) c. kandidátusi disszertációhoz. (A szerző birtokában) 14. o.

139 HL HM Eln. 1. a. — 1943/43 000.

140 HL 2. HDS. pság — 1943/1777., valamint HL Vkf. Eln. 1. — 1943/6191.

141 *Gadl*: Szárnyas... i. m. 6. o., valamint *Winkler*: ... i. m. 3. o.

142 *Gadl—Vágt*: i. m. 241—242. o.

kező kecskeméti 3/1. közfeldերիտő százada 1943. május 22-től decemberig mintegy 1100 bevetést hajtott végre, miközben 2 gépet veszített;

— a 102/1. zuhanóbombázó repülőszázaddá átkeresztelt alegység bevetéseinek száma az év végéig meghaladta az ezret, akárcsak a 102/2-é.

Szirmay Aladár vezérőrnagynak, a 102. repülődandár új parancsnokának azonban 1943 végére csak négy harcoló század állt rendelkezésére. Igaz, ez a „rendelkezésére” szó nem pontos, ugyanis a repülődandár vezérkari főnöki beosztást 1943. október 15-e és 1944. március 21-e között betöltő Balássy Miklós rep. vk. őrnagy szerint a „rep. századok alárendeltsége azonban teljesen névleges volt és csupán a személyi és a magyar anyagi utánpótlásra korlátozódott. A századok a németektől *közvetlenül* kapták bevetési parancsait. Ezeket a parancsokat velünk csak utólag, sok esetben egy napos késedelemmel közölték a dandárparancsnokság mellett működő »Verbindungskommando« (összekötő csoport — Sz. M.) útján.”¹⁴³ Ilyen „jogok” és parancsnoklási viszonyok mellett hátrált a repülődandár-parancsnokság 1943 októberben Zsitomirba, a hó végén, november elején Lembergbe (Lvov), majd mind nagyobb léptekkel a végső pusztulás felé!

Hadművészeti tapasztalatok

1942—43 fordulóján a szovjet fegyveres erő végérvényesen kezébe ragadta a hadászati kezdeményezést, bekövetkezett a döntő fordulat a háború menetében. Ennek egyik következménye az lett, hogy a német és szövetséges kötelékek — köztük a 2. repülődandár — a Sztálingrád, illetve Voronyezs térségében végrehajtott bekerítések során vagy felmorzsolódtak, vagy a kitörni képes részek egyre nagyobb ütemben vonultak vissza nyugati irányban. Ezáltal a nyert hadművészeti tapasztalatok is lényegesen *szegényesebbek* a korábbiaknál.

Az ekkori hatalmas szovjet sikerek másik, közvetlenül kitapintható következménye az volt, hogy a magyar politikai és katonai vezetésben még inkább felerősödött az a törekvés, hogy minél nagyobb erőt, illetve az otthon gyártott korszerű harceszközöket az országhatárokon belül tartalékolja. Ezért a hadművelési területen levők *át-, vagy* ismételt *felfegyverzése* csak német készletekből történt, s harcoló alegységet is csak annyit küldött ki, amennyi elől semmi módon nem tudott kitérni. Az 1943 második felében Ukrajnába érkező kötelékek zöme kiszolgáló alegység volt. Most kapott tehát igazi tartalmat Szombathelyi vezérezredesnek az az 1942. decemberi megfogalmazása, hogy „Hol marad a magyar megoldás akkor, ha minden erőnket eleve ennek a 100%-os német győzelemnek a kivívására bedobjuk és feláldozzuk... Ne siessünk. Ne akarjunk németebbek lenni a németeknél... Nagyhatalmi politikát és hadászatot át kell engedni a nagyhatalmaknak, nekünk a fal mellett kell járunk.”¹⁴⁴

Ami a konkrét hadművészeti tapasztalatokat illeti, a vezetés rendszere alapvetően változatlan maradt. A januári kritikus napokban azonban döntőnek, sőt — ebben az esetben szószerint — életbevágónak bizonyult az, hogy a repülődandár parancsnoka végig *szilárdan* *kézben tartotta* alárendeltjei vezetését. Feltétlen szerepe van ennek abban, hogy más kötelékekhez viszonyítva rendkívül alacsony: 5%-nyi volt az utóvédharcokat folytató, bekerítésből kitörő repülődandár vesztesége halottakban és eltűntekben.

A szemben álló erők értékelése meglehetősen ellentmondásosnak bizonyult. Kovács vezérőrnagy ugyanis bár határozatlanul, végül mégis helyesen értékelte — külö-

¹⁴³ Balássy Miklós rep. vk. őrnagy közlése (a szerző birtokában).

¹⁴⁴ Godó Ágnes—Szatna Béla: A Horthy-rendszer katonai ideológiája. Bp., 1955. 141. o.

nösen területileg — a szovjet csapatok 1943 eleji várható tevékenységét. A felderítésre alkalmatlan időjárás ellenére meglehetősen bizonyossággal számolt a hadsereg vezetése az urivi hídfőből indítandó szovjet támadással, de ennek pontos kezdetét képtelen volt felfedni.

A tavaszi—nyári hónapokban egyértelművé vált az illetékes magyar parancsnokságok előtt a Vörös Hadsereg roppant ütemű erősödése, s a felderített csapatösszevonásokból időben értesültek a Kurszk körzetében várható súlyos harcokról is.

Az együttműködés lényegében szintén a „védőkörletben”, valamint a kitörés és visszavonulás alatti harctevékenység során szükséges tennivalók összehangolására. korlátozódott. A német repülőkötelékek ugyanis, mindig kész helyzet elé állítva magyar szövetségesüket, legfeljebb 1/2—1 nappal korábban jelentették be repülőterekiürítési szándékukat. Úgyszintén csak nehezítették a „védőkörletben” visszamaradó magyar repülőkötelékek helyzetét azzal, hogy figyelmen kívül hagyva alapvető léteerdekeiket, bejelentés nélkül lebontották híradóvonalaikat, vagy felrobbantották az utolsó menedéket, védelmet nyújtó épületeket, lövegeket.

A legsúlyosabb napok elmúltával viszont minden korábbinál szorosabbá kívánták tenni az együttműködést a németek, s ennek érdekében el is rendelték, hogy a repülődandár törzse a német repülő-magasabbegység parancsnokságával *egy helyőrségben köteles* települni.

Az átképzés alatt álló magyar vadászbombázó kötelék harci együttműködése zavartalan volt, hiszen német osztály alárendeltségében tevékenykedett a bevetések során.

A német szárazföldi csapatokkal való együttműködés a kitörés időszakában egyoldalúnak bizonyult: a „védőkörletben” harcoló magyarok hajlandóak voltak kitörésüket elhalasztani a német magasabbegység beérkezéséig, ezt követően azonban egyértelműen érvényesült az önző német érdek. Ez viszont kitörölhetetlen nyomokat hagyott sokak későbbi „együttműködési készségében.”

A 2. hadsereg parancsnokságával kevésbé volt olyan hatékony és szoros az együttműködés, mint korábban. Ez különösen a visszavonulás időszakában volt érzékelhető, amikor rendkívül súlyos helyzetbe került a védőkörlet állománya azáltal, hogy a hadseregtörzs aleggységei nem szállták meg védőszakaszukat.

A repülőalegységek — különösen a földi harcokra kényszerültek és a szállítók — jól összehangolták tevékenységüket, mind a védelem és kitörés, mind pedig a kiürítés és visszavonulás időszakában.

A technikai helyzet — paradox módon — lényegesen javult 1943 folyamán. Ezt egyrészt „megoldotta” ugyanis a januári katasztrófa, amikor a meghibásodott, vagy a rendkívüli hidegben beindíthatatlan („Héja”) repülőgépeket maguk a magyarok robbantották fel a repülőter kiürítése előtt. Így eleve elpusztult géppálmányuk fele (36 db).

Másrészt az év folyamán a mind súlyosabb helyzetbe került Luftwaffe vezetésének viszont egyre inkább érdekében állt, hogy az 1942 őszén elkezdődött folyamatot felgyorsítsa. Ennek megfelelően mind nagyobb számban adott át — csak hadművelési területen — a korábbiaktól lényegesen korszerűbb „Me—109” és „Ju—88” típusokat, illetve biztosította az ezekre való átképzést. Az év elején a távfelderítők gyorsabb ütemű korszerűsödését viszont gátolta a létszámhiány.

Ami a szervezési kérdéseket illeti, hamar bebizonyosodott, hogy az 1942/43. évi új hadrend — a bizonyos fejlődése ellenére — nem volt képes kielégíteni a harctéri igényeket. Mégis előrelépést jelentett, hogy a hadművelési területen kint levő repülőkötelék dandárszervezetet kapott. Jelentős változások csak 1943 tavaszán, nyarán, a visszavonulást követő állományrendezés után következtek be, amikor a harcoló aleggységek *jellegeiben* is változás következett be átképzésüket követően. Így ebben

az évben már a vadászok vadászbombázókként, a bombázók pedig zuhanóbombázókként szerepeltek.

A kiszolgáló alegységek közül többet összevontak, a fölöslegessékké váltakat pedig hazatelepítették.

A feladatoknak való megfelelést vizsgálva szintén bizonyos leegyszerűsödésnek lehetünk tanúi.

Az év első heteiben ugyanis a fő feladat a minimális felderítési, illetve vadászbombázói tevékenység mellett a kijelölt „védőkörlet” megtartása, majd ennek lehetlenné válása után az erők megőrzése, hátsóbb terepszakaszon való rendezése volt. Ezeknek az elvárásoknak megfeleleltek — mind a „védőkörlet” hosszabb ideig tartása, mind a meglepően alacsony veszteség alapján — a földi harcra nem fő profilként kiképzett repülők.

Ami a „szabvány” repülőfeladatokat illeti, a *távolfelderítők* képesek voltak — az időjárás függvényében — megbízható adatokat biztosítani az előjárók számára. Különösen az 1943. nyári, Kurszk környéki hadműveletek előkészítése és megvívása időszakában hárult rájuk nagy feladat. A március 20-án elért 300. bevetésük júliusra 500-ra gyarapodott. Ezekért a gyorsan növekedő értékekért azonban egyre nagyobb veszteségeket kellett elszenvedniük.

A *vadászok és bombázók fő feladata* ebben az időszakban az új, korszerűbb típusokra való átképzés sikeres végrehajtása volt. Ennek eredményeként, fokozatosan, már mint vadászbombázók, illetve zuhanóbombázók kapcsolódtak be a harcokba. A mind félelmetesebbé váló szovjet légierő különösen a távolfelderítő és zuhanóbombázókötélékek kísérése, oltalmazása terén rótt egyre teljesíthetlenebb feladatokat a magyar vadászbombázókra.

A *szállító repülőgépek* szinte erejük fölött teljesítettek a januári visszavonulás során, azonban az év folyamán mind természetesebbé váló nagyütemű szovjet előretörés következtében a szállítókkal szemben a gyors kiürítés igénye állandósult, sőt fokozódott. Ehhez viszont nem rendelkeztek megfelelő nagyságú gépparkkal.

A korábbi évek ki- és előretelepülési tapasztalatait kénytelenek voltak hasznosítani a visszavonulás, hátratelepülés során. Ezek azonban korántsem voltak olyan szervezettek, s befolyásolta őket a Vörös Hadsereg nagy ütemű térnyerése, valamint az, hogy csak a német szükségletek kielégítése után következhetek a magyar kötelékek. Ez a magyarázata annak, hogy több alegység repülőtérről repülőtérré volt kénytelen vándorolni, míg helyet kapott valahol, vagy pl. egy vastagon behavazott, minden épület nélküli mezőt utaltak ki a német illetékesek a repülődandárnak repülőtereként. Az így szerzett tapasztalatokat majd az 1944—45. évi további visszavonulások során hasznosították.

Az anyagi ellátás bizonyos vonatkozásban — a körülményekhez képest — még zökkenőmentesebb is volt a korábnál, mivel a németeknek egyre nagyobb érdekük fűződött a magyar repülők mind fokozottabb harci alkalmazásához.

A harci tapasztalatok szerzése részben több irányúvá, részben szűkebbé vált. Az élet, pontosabban a Vörös Hadsereg egyre gyarapodó ereje korábban mellőzött területeken (gyalogsági harc, védelmi tevékenység, kitörés, visszavonulás, állományrendezés) nyújtott módot új ismeretek szerzésére.

Ugyanakkor a 2. hadsereg vezetőiben is megerősödött az a korábbi felismerés, hogy a páncélos csapatok és a légierő nagysága, korszerűsége döntő szerepű a hadművelet, illetve a háború kimenetelében.

Az átképzések következtében a pilótaállomány tapasztalatokat szerzett a korszerűbb típusokkal vívott harctevékenység terén, s ezzel megalapozta azt, hogy 1944—45 folyamán mind korszerűbb és korszerűbb harceszközöket uraljon.

A feszített igénybevétel következtében különösen a távolfelderítők szereztek komoly harctéri gyakorlatot, hiszen átlagosan 60 bevetés után váltották fel őket.

A tapasztalatszerzés bizonyos szűkülése viszont ott tapintható ki, hogy az 1943 folyamán kiküldött alegységek többsége nem harci, hanem kiszolgáló volt. Ebben az uralkodó osztály azon törekvése érzékelhető, hogy minél nagyobb erőt biztosítson az országhatárokon belül.

Миклош Собо

БОЕВОЕ ПРИМЕНЕНИЕ В. К. 2-ОЙ ГОНВЕДСКОЙ АВИАЦИОННОЙ БРИГАДЫ
В 1943 ГОДУ

Резюме

Сжато обобщив состояние ВВС Венгерской Королевской Гонведской Армии на осень 1942 года, автор показывает, как оценивали свое положение руководители 2-ой венгерской армии, которая обеспечивала оборону Донского участка фронта, — в свете сталинградских событий на рубеже 1942—43 годов.

Затем автор дает характеристику личного состава 2-ой авиационной бригады, анализирует обстановку, задачи, излагает цели, поставленные перед войсками Воронежского фронта, затем на основании венгерских архивных источников показывает в рамках событий острогожско-россошской операции боевые действия венгерских авиационных частей и их отступление.

После краткого показа реорганизации бригады, упорядочения, пополнения личного состава в марте 1943 года, автор обобщает участие авиационных частей в операциях лета и осень 1943 года, а также их переподготовку на новые, более современные боевые средства.

В заключение статьи он суммирует те наиболее общие оперативные выводы, которые можно было сделать из боевых действий 2-ой авиационной бригады в 1943 году.

Miklós Szabó

DIE VERWENDUNG DER K. UNG. ZWEITEN HONVÉD FLIEGERBRIGADE IM
KAMPF IM JAHRE 1943

Resumee

Nach der kurzen Zusammenfassung der Lage der Ungarischen Königlichen Honvédluftwaffe im Herbst von 1942, schildert der Verfasser, wie die Leiter der die Donschleife verteidigende zweiten Ungarischen Armee, ihre Lage — nach der Ereignisse von Stalingrad — an der Wende der Jahren 1942 und 1943, beurteilten.

Danach stellt er den Personenbestand, die Lage und die Aufgaben der Zweiten Fliegerbrigade dar. Er macht uns auch mit den der Truppen der Front von Woroneschgesetzten Zielen bekannt, dann schildert er — aufgrund ungarischen Archivquellen — die Kampfätigkeit und der Rückzug der ungarischen Fliegerverbände durch die Ereignisse der Kriegsoperation von Ostrogoschsk Rossosch.

Nach der Kurzen Schilderung der Umorganisation des Bestandes im März fasst der Verfasser die Teilnahme der in den Kampf einbezogene Fliegereinheiten in den Kriegsoperationen vom Sommer und Herbst 1943 sowie ihre Umbildung für neue, moderne Kampfmittel zusammen.

Am Ende der Studie summiert der Verfasser die allgemeinsten Kriegskünstlerische Erfahrungen, die aus der Verwendung der zweiten Fliegerbrigade im Kampf im Jahre 1943 gezogen werden können.